

ТАУ
TURAN-ASTANA
UNIVERSITY

«Тұран-Астана»
университеті

**АУТИЗМ СПЕКТРІНІҢ БҰЗЫЛЫСЫ
БАР БАЛАЛАРМЕН ТҮЗЕТУ
ЖҰМЫСТАРЫ БОЙЫНША
ӘДІСТЕМЕЛІК ҰСЫНЫСТАР**

ISBN 978-601-81012-0-5

9 786018 101205

ЖАНТИКЕЕВ С.К., САГАДАТОВА А.Х., ЖУМАДИЛОВА А.А.,
БАРАНБАЕВА А.С.

ЖАНТИКЕЕВ С.К., САГАДАТОВА А.Х., ЖУМАДИЛОВА А.А.,
БАРАНБАЕВА А.С.

**АУТИЗМ СПЕКТРІНІҢ БҰЗЫЛЫСЫ БАР
БАЛАЛАРМЕН ТҮЗЕТУ ЖҰМЫСТАРЫ БОЙЫНША
ӘДІСТЕМЕЛІК ҰСЫНЫСТАР**

АСТАНА, 2023

УДК 376
ББК 74.3
А91

Рецензенттер:

Айкенова Р.А. – п.ғ.д, «Тұран-Астана» университетінің
профессоры

Турысбекова С.К. – «Әлеуметтік жұмыс» ғылымдарының магистрі,
жоғары сипатты логопед

**«ТҰРАН-АСТАНА» УНИВЕРСИТЕТІНІҢ ҒЫЛЫМИ КЕҢЕСІМЕН
БАСПАҒА ҰСЫНЫЛДЫ**

**ЖАНТИКЕЕВ С.К., САГАДАТОВА А.Х., ЖУМАДИЛОВА А.А.,
БАРАНБАЕВА А.С. Аутизм спектрінің бұзылысы бар балалармен түзету
жұмыстары бойынша әдістемелік ұсыныстар. - «Тұран-Астана»
университеті.- 2023.- 79 б**

ISBN 978-601-81012-0-5

Бұл әдістемелік материалдар психологиялық - педагогикалық түзету кабинеттерінде, оңалту орталықтарында, сондай-ақ мектепке дейінгі, мектеп, арнайы және жалпы білім беру ұйымдарында, жалпы білім беретін мектептерде психологиялық - педагогикалық сүйемелдеудің бастауыш мамандарына (психологтар, логопедтер, дефектологтар) тәжірибелік нұсқаулық болып табылады.

УДК 376
ББК 74.3
А91

ISBN 978-601-81012-0-5

© ЖАНТИКЕЕВ С.К., 2023 Ж.
© ТҰРАН- АСТАНА 2023 Ж.

Түсіндірме жазба

Аутизм спектрі бұзылған балалармен түзету жұмыстары бойынша әдістемелік ұсынымдардың өзектілігі қазіргі заманғы шындыққа байланысты: Қазақстанда осы санаттағы балалар санының көбеюі; арнайы және жалпы білім беру ұйымдарында аутист балалармен жұмыс істеу үшін интернеттің "кеңістігінде" жүйеленбеген және бейімделмеген ақпарат жеткілікті.

Әдістемелік ұсынымдар Республиканың Білім Министрінің бұйрығымен бекітілген "Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандартына" сәйкес әзірленді. "Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың, бастауыш, негізгі орта және жалпы орта, техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарттарын бекіту туралы" 2022 жылғы 3 тамыздағы № 348 Қазақстан (нормативтік құқықтық актілерді мемлекеттік тіркеу тізілімінде № 29031 болып тіркелген), сондай-ақ "Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың үлгілік оқу бағдарламасы " 12 2016 жылғы тамыз № 499 (2022 жылғы өзгерістермен) [1] Сонымен қатар «Ерекше білім беру қажеттіліктерін бағалау қағидаларын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2022 жылғы 12 қаңтардағы № 4 бұйрығы» мен «Білім беру ұйымдарында психологиялық-педагогикалық қолдап отыру қағидаларын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2022 жылғы 12 қаңтардағы № 6 бұйрықтарына» жүгінген.[2]

Әдістемелік ұсынымдардың мақсаты: бейімделген бағдарламаны игеру арқылы кешенді түзету-дамытушылық көмек көрсету.

Міндеттері:

1. Даму бұзылыстары мен оқу қиындықтарын жеңуге бағытталған жеке және топтық түзету-дамыту сабақтарын мамандармен ұйымдастыру және өткізу (логопед-мұғалім, дефектолог-мұғалім, педагог-психолог).
2. Әмбебап оқу әрекеттерін қалыптастыруға және дамудағы ауытқуларды түзетуге бағытталған білім беру процесінің динамикасындағы баланың оқу-танымдық қызметіне жүйелі әсер ету .
3. Жоғары психикалық функцияларды түзету және дамыту.
4. Академиялық және өмірлік құзыреттіліктерді, әлеуметтік бейімделу мен интеграцияны, балаларды дамыту.
5. АСБ (аутизм спектрінің бұзылуы) бар балалардың жағымсыз мінез-құлқын жою.
6. Білім алушылардың коммуникативтік дағдыларын дамыту, вербалды және вербалды емес коммуникация құралдарын қалыптастыру.
7. Білім алушылармен жұмыстың негізгі бағыттары бойынша ұсынымдар әзірлеу.

Бағдарламаның әдістемелік негізі С.А. Морозова, С.С. Морозова, О. С. Никольская, Н. Б. Лаврентьева, К. С. Лебединская, М. Ю. Веденина, Т. Питерс (операнттық және эмоционалды-деңгейлік тәсілдер, ТЕАССН

әдістемесі, Floortime әдістемесі) әдістемелік әзірлемелері болып табылады.
[2]

1. Жеке даму бағдарламасын қалыптастыру принциптері

Баланың мүдделерін сақтау. Принцип баланың мәселесін барынша тиімді және баланың мүддесі үшін шешуге арналған маманның ұстанымын анықтайды.

Жүйелілік. Принцип диагностиканың, түзетудің және дамудың біртұтастығын қамтамасыз етеді, яғни, АСБ бар балалардың даму ерекшеліктерін талдауға және бұзушылықтарды түзетуге жүйелі көзқарас орнату, сондай-ақ әртүрлі профильдегі мамандардың жан-жақты көп деңгейлі тәсілі, баланың мәселелерін шешудегі олардың әрекеттерінің өзара үйлесімділігі мен келісімділігі, қатысушылардың осы білім беру процесіне толық қатысуы.

Сабақтасстық. Бұл қағида балаға және оның ата-анасына (заңды өкілдеріне) мәселені толық шешкенге дейін немесе оны шешу тәсілін анықтағанға дейін көмек көрсетудің үздіксіздігіне кепілдік береді.

Өзгергіштік. Бұл қағида психикалық және (немесе) физикалық дамуында әртүрлі кемшіліктері бар балалардың білім алуы үшін өзгермелі жағдайлар жасауды көздейді.

Көмек көрсетудің ұсынымдық сипаты. Қағидат АСБ бар балалардың ата-аналарының (заңды өкілдерінің) заңнамамен кепілдендірілген құқықтарының сақталуын, балалардың білім алу нысандарын, білім беру мекемелерін таңдауды, балалардың заңды құқықтары мен мүдделерін қорғауды, оның ішінде мүмкіндігі шектеулі балаларды арнаулы (түзету) білім беру мекемелеріне (сыныптарына, топтарына) жіберу (ауыстыру) туралы мәселені ата-аналарымен (заңды өкілдерімен) міндетті түрде келісуді қамтамасыз етеді.

Сүйемелдеу мамандарының қызметі алдымен баланың өмірін кеңістіктік және уақытша ұйымдастыруға көмектесуге бағытталуы керек.

Балаларға түзету көмегін көрсету кезінде мамандар әртүрлі үй - жайларды пайдалануы керек, бұл оларға кеңістікті игеруге, мінез-құлық стереотипін құруға байланысты қорқыныштарды біртіндеп жеңуді үйренуге көмектеседі. Диагностикалық сабақтар, жеке түзету-дамыту және кіші топтық сабақтар, ата-аналарға кеңес беру сияқты жұмыс түрлері қолданылады.

Әр балаға консилиум командасы баланы дамыту мен сүйемелдеудің жеке картасын жасайды.

Баланы дамыту мен сүйемелдеудің жеке картасы - бұл оқу-тәрбие процесінде диагностика мен түзету қызметінің нәтижелерін жедел тіркеуге, түсіндіруге және пайдалануға мүмкіндік беретін қажетті, ыңғайлы "құрал". Педагог тікелей картаны зерттеп, таныса отыра баланың мүмкіндіктері туралы түсінік ала алады, яғни, балалардың жас ерекшелігіне қатысты дамуы туралы; психодиагностика нәтижелерін байланыстыру, баланың ерекшеліктеріне назар аудара отырып, педагог белгілі бір материалмен сабақ құра алады.

Карта баланың білім беру бағытын болжауға мүмкіндік беретін динамикадағы танымдық, оқу, жеке және әлеуметтік салаларының дамуын көрсетеді. Бұл

картада оқушының мектепке түскен сәтінен бастап бастауыш мектепті бітіргенге дейінгі дамуының психологиялық-педагогикалық негізі жазылады.

2. Психологиялық сүйемелдеу

1. Диагностикалық бағыт баланың психологиялық-педагогикалық ерекшеліктерін жан-жақты зерттеуге бағытталған:

- ПМПк мамандарының алғашқы тексеруі және мониторингі;
- Жұмыстың басында жеке түзету-дамыту бағдарламаларын әзірлеу үшін баланың психикалық даму деңгейін, жеке ерекшеліктерін, ерекше білім беру қажеттіліктерін айқындау мақсатында балалармен диагностикалық сабақтар жүргізу (бастапқы диагностика - 2 апта);
- Жеке бағдарламаларды түзету үшін, сондай-ақ жұмыс соңында балалардың даму динамикасын анықтау үшін жұмыс барысында диагностикалық зерттеулер жүргізу;

Психодиагностикалық тексеру кезінде психологиялық ақпарат алудың негізгі әдістері: әр түрлі іс-әрекеттегі балалардың мінез-құлқын бақылау; психологиялық тесттер мен сұхбаттар; эксперименттік әдістер; балалар іс-әрекетінің нәтижелерін зерттеу; сауалнамалар мен ата-аналармен жүргізілген сұхбаттарды талдау.

АСБ бар балалар үшін олардың негізгі проблемаларының бірі-коммуникативті функциялардың бұзылуы. Осы саладағы диагностика және түзету жұмыстары үшін бейімделген VB-MAPP нұсқаулығы қолданылады (аутизм және басқа да даму бұзылыстары бар балаларға арналған сөйлеу дағдылары мен әлеуметтік өзара әрекеттесуді бағалау бағдарламасы). [3] Тесттің көмегімен нұсқаулықты қолдана отырып, дағдыларды қалыптастыру ерекшеліктері мен дамудың жеке қиындықтарын ескере отырып, баланың қажеттіліктері мен мүмкіндіктерін ескере отырып, оқу процесін мүмкіндігінше тиімді құруға болады.

Бағалаудың негізгі мақсаты - әдетте дамып келе жатқан құрдастарымен салыстырғанда баланың дағдыларының негізгі деңгейін анықтау. Бағалау нәтижелері жеке оқыту бағдарламасының немесе жеке түзету бағдарламасының мақсаттары үшін ақпараттық базаны қамтамасыз етуі тиіс.

Тестілеу кезінде келесі нысандар толтырылады: VB-MAPP "Даму кезеңдерін бағалау" және VB-MAPP "Оқу кедергілері". (2-қосымша, 3-қосымша)

"Даму кезеңдерін бағалау" нысанын толтыру бағаланатын дағдыларды қамтиды:

- манд (өтініш);
- әдептілік (атауы);
- жаңғырық (ономатопея);
- интравербалды дағдылар (диалогтық дағдылар);
- тыңдаушы дағдылары;
- моторға еліктеу;
- өзін-өзі басқаратын ойын;
- әлеуметтік дағдылар және әлеуметтік ойын;
- визуалды қабылдау және үлгіні сәйкестендіру;

- сөйлеудің лингвистикалық құрылымы;
- топтағы мінез-құлық дағдылары;
- бастапқы академиялық дағдылар.
- VB-MAPP екінші компоненті - "Оқу кедергілерін бағалау".
Мәселелердің ішінде қарастырылады:
  - проблемалық мінез-құлық;
  - басқарушылық бақылауды орнатудың қиындықтары;
  - сұрау дағдыларының (манд), атаудың (әдептіліктің), ономотопеяның (жаңғырық дағдыларының) және моторлы еліктеудің (имитацияның) жеткіліксіздігі; көрнекі қабылдау және үлгімен салыстыру, тыңдаушының дағдылары, интравербалдық дағдылар, әлеуметтік дағдылар;
  - оқу процесінде қалыптасқан анықтамаларға тәуелділік немесе болжау әдеті;
  - заттар жиынтығын қабылдаудағы қиындықтар;
  - шартты айырмашылықты бұзу;
  - дағдыларды жалпылаудың қиындықтары;
  - төмен мотивация;
  - ынталандыруға тәуелділік;
  - аутостимуляция, обсессивті-компульсивті мінез-құлық, гиперактивті мінез-құлық;
  - артикуляцияның бұзылуы;
  - көз байланысының бұзылуы
  - сенсорлық қорғаныс.
  - баланың оқуын қиындататын нақты қиындықтарды анықтай отырып, маман оларды тиімді оқыту үшін, жеңуге бағытталған нақты араласу стратегияларын таңдай алады.
  - бағалау төмендегілерге қатысты негізгі бағыттарды беруі керек:
  - қандай дағдылар араласудың негізгі нүктесі болуы керек;
  - жұмыс дағдыларды дамытудың қандай деңгейінен басталуы керек;
  - қажет болса, коммуникацияның қандай көмекші әдістеріне артықшылық берілуі мүмкін;
  - қандай нақты оқыту стратегиялары тиімді болуы мүмкін;

АСБ бар балалардың танымдық сферасын диагностикалау үшін балалардың жеке ерекшеліктеріне байланысты дәстүрлі диагностикалық әдістер, олардың бейімделген нұсқалары қолданылады: Равен матрицалары; Коос текшелері; Векслер сынағы және т.б. зейіннің, қабылдаудың, есте сақтаудың, ойлаудың, сөйлеудің ерекшеліктері; мотор функциясының ерекшеліктері. Диагностика кезінде баланың эмоционалды - ерікті саласы мен қызметін сипаттайтын көрсеткіштер де байқалады:

1. Баланың байланыс ерекшеліктері;
2. Тексеру жағдайына эмоционалды реакция;
3. Мақұлдауға реакция;

4. Сәтсіздікке реакция;
  5. Тапсырмаларды орындау кезіндегі эмоционалды күй;
  6. Эмоционалды ұтқырлық;
  7. Қарым-қатынас ерекшеліктері;
  8. Нәтижеге реакция.
  9. Тапсырмаға қызығушылықтың болуы және тұрақтылығы; нұсқаулықты түсіну;
  10. Тапсырманың дербестігі;
  11. Қызметтің сипаты (фокус және белсенділік);
  12. Қызметтің қарқыны мен динамикасы, қызметті реттеу ерекшеліктері;
  13. Өнімділік;
  14. Көмек ұйымдастыру.
- 2.1 Түзету-дамыту бағыты

2.1 Түзету-дамыту бағыты. Әдістері

АСБ бар балалармен жұмыс кезінде Floortime әдістемесінің элементтері қолданылады, ол баланың эмоционалды даму деңгейінде жұмыс істеуді және ақпаратты өңдеудің жеке ерекшеліктеріне сәйкес келетін осындай оқу қатынастарын құруды қамтиды. [2]

Floortime әдістемесінің мақсаты - функционалды эмоционалды дамудың алты базалық деңгейінің (кезеңдерінің) дамуына ықпал ететін оқу жағдайларында эмоционалды маңызды өзара әрекеттесуді қалыптастыру:

- 1 кезең – өзін - өзі реттеу және әлемге деген қызығушылық;
- 2 кезең - байланыс және қарым-қатынас;
- 3 кезең - қасақана және екі жақты байланыс;
- 4 кезең - әлеуметтік мәселелерді шешу, көңіл-күйді реттеу және өзін-өзі тануды қалыптастыру;
- 5 кезең - символдарды қалыптастыру және сөздер мен ұғымдарды қолдану;
- 6 кезең - эмоционалды ойлау, логика және шындық сезімі.

Мінез-құлық (бихевиористика) әдістері мен техникалары қолданылады: модельдеу, ынталандыру, кеңес беру, көмек, күшейту; "Ілеспе оқыту" әдісі.

Коммуникативтік дағдыларды қалыптастыру және дамыту бойынша жұмыс үшін "Аутизмі бар балаларда коммуникативтік дағдыларды қалыптастыру бойынша практикалық ұсынымдар" (А.В. Хаустов) оқу-әдістемелік құралы негізге алынды, ол VB-MAPP нұсқаулығын қолданумен жақсы үйлеседі. [3]

Қарым-қатынас дағдыларын қалыптастыру мақсатында түзету жұмыстары барысында әртүрлі коммуникативті жүйелер қолданылады: ауызша, пиктографиялық, жазбаша, жест-ишара және т.б. сөйлеуді және әртүрлі вербалды емес альтернативті коммуникативті жүйелерді біріктіру балаларға қосымша визуалды қолдау көрсетеді және вербалды, вербалды емес байланыс құралдарын қалыптастыруға ықпал етеді. [4]

Қарым-қатынас дағдыларын дамыту процесінде баланың жеке қасиеттерін, оның сезімдерін, эмоцияларын қалыптастыруға көп көңіл бөлінеді. Балалармен жұмысты ұйымдастыру әр баланың тұлғалық, жеке мүмкіндіктерін ескере отырып, ойын негізінде құрылады. Балалардың танымдық белсенділігін арттыруға бағытталған әртүрлі дидактикалық және дамыту ойындары қолданылады.

2.2. Сабақтың құрылымы мен мазмұны

Әр сабақтың құрылымы кіріспе, негізгі және қорытынды бөлімді қамтиды. Кіріспе бөлім (ұзақтығы 7-10 минут) сәлемдесу рәсімінен және жылыну ойынынан тұрады, оны өткізу жағымды эмоционалды көңіл-күй тудырады. Негізгі бөлімде (20-25 минут) дидактикалық ойындар, оқушылардың зейіні мен есте сақтау қабілетін, кеңістікті қабылдау мен қиялын, сондай-ақ логикалық ойлау негіздерін дамытуға ықпал ететін түзету-дамыту жаттығулары өткізіледі. Соңғы бөлімге қоштасу рәсімі кіреді. Сабақтарды психологиялық-медициналық-педагогикалық консилиум әзірлеген, баланың жеке даму бағдарламасына сәйкес жасалған жоспар бойынша мамандар жүргізеді. Сабақтар аптасына 2-3 рет сабақтан тыс жұмыстың "Түзету-дамыту бағыты" сағаттарының есебінен өткізіледі. Сабақтың ұзақтығы - 40 минут. Белгілі бір жағдайларда, алмастырушы даму принципіне сәйкес, жұмыстың алдыңғы кезеңіне (қажет болған жағдайда) оралу мүмкіндігі бар.

Екі диагностикалық бөлімнің нәтижелері бойынша түзету-дамыту жұмысының тиімділігі (сабақ өткізер алдында және сабақ курсынан кейін).

- анықталған қиындықтарға негізделген басым бағыттарды анықтау;
- жұмыс мерзімдерін (жұмыс кезеңін) анықтау.

2.3. Түзету-дамыту бағдарламасының мазмұны

Дамыту жұмыстарының бағыттары	Дамыту жұмысының әдісі, әдістемелері, тәсілдері, құралдары
Сенсорлық интеграция	<p>- бұл сезімдерден миға келетін сигналдар үдерісі, ол адамның өзі орналасқан ортамен бейімделуін және өзара әрекеттесуін қамтамасыз етеді. Орталық жүйке жүйесінде сенсорлық ынталандыруларды күшейту, теңестіру және дамыту арқылы емдеу. Жаңа ортаны зерттеу; Шеңбердегі әлем; Менің сезімдерім; Тәтті немесе ащы; Жұмсақ немесе қатты; Көңілді формалар және т.б.</p> <p>- тактильді (қолды, аяқты, бетті, ауыздың қуысын, денені ынталандыру);</p> <p>- көру /визуалды/ (қараңғы бөлмедегі жаттығулар, жарқын заттардың көмегімен көруді ынталандыру);</p> <p>- иіссезу (сезімталдықтың бұзылу түріне байланысты өткір және әлсіз тітіркендіргіштерді ынталандыру: гипо-немесе жоғары сезімталдық);</p> <p>- вестибулярлық (бұрылыстар, құламалар, серіппелі заттардың үстінде секіру) ;</p> <p>- дәмдік (дәмдік тітіркендіргіштердің тұсаукесері);</p> <p>- проприосезімталдық (тереңде жатқан бұлшықет-буындардың сезімін ынталандыру)</p> <p>1) өз денесін білуге, тануға арналған сабақтар. Мақсаты: ерікті (бала білетін, сезінетін) сезімді және баланың өз денесін дамыту.</p> <p>1-жаттығу. Бала мен ересек адам еденде. Ересек адам баланың аяғына жатады, сосын ересек адам өзінің аяғын босатады. Жаттығу - ойыны көңілді, эмоционалды" күрес " аясында орындалады. Талап: бала сабырлы күйде, бүкіл денесін босатпай тек аяғын босатады. Бала белгілі бір аяққа қысым жасалатынын түсіну керек.</p> <p>2-жаттығу. Біз аяғымызды жинап, кейін созамыз. Ауыртпай жасаймыз! Жаттығу эмоционалды әсер береді.</p> <p>3-жаттығу. Итеру: ересек адам алақанымен баланың алақанын немесе аяғын итереді, осылайша бала да итере бастайды. Тапсырма: әсерге моторлы жауап алу.</p> <p>Барлық жаттығулары ойын, көңілді күрес ретінде орындалады. Күніне 30 минут орындауға болады.</p>

	<p>2) Тепе-теңдікті дамытуға арналған жаттығулар.</p> <p>- Қабырғаға немесе қоршауға тірелген баспалдақпен жүру (көтерілу-түсу). Баланың өз денесін сезінуі үшін баланы иығынан ұстап, сәл төмен қарай итерген дурыс.</p> <p>- гимнастикалық доптармен жасалатын жаттығулар (диаметрі 90 см).</p> <p>1. Біз баланы отырған қалпында шайқаймыз, баланы бүйірге қарай бұрамыз, сәл кідіреміз және баланың моторлы реакция беруін күтеміз (тепе-теңдік қалпына келіп, денесін көтеруге тырысады)</p> <p>Бала допта отырып, тепе-теңдік қалпына келе бастағанда, сіз жылдамдықты арттыра аласыз. Баланың пассивті болмай, белсенділік танытқаны маңызды. Ол үшін - эмоционалды байланыс, көздің байланысы, әндер, жаңылтпаштар, тақпақтар қосу керек.</p> <p>2. Бала допта жатады, ересек адам сақтандырады, бірақ баланы ұстамайды. Біз допты сәл бүйірге бұрамызбен, ал бала қолдары мен аяқтарын басқа қарама-қарсы жаққа бұру керек.</p> <p>- баланы жатады, ересек адам тақтайды сүйрейді. Бала тұрып, ересек адам тақтаны айналдырады. Тапсырма: бала тепе-теңдік сақтайды. Біз тұрақтылықты емес, тепе-теңдік дамытамыз, яғни, бала қолымен жабыспайды және оларды сермемейді. Оның денесін бірәалыпта ұстау маңызды!!! Сіз баланың қолына қосымша нәрсе бере аласыз, мысалы, таяқша, ойыншық. Ең бастысы-шыдамдылық! Тәжірибе жасаудан қорықпаңыз!</p> <p>- бордюрлерде, қабырғаларда, тар құбырларда және тақталарда жүру.</p> <p>3) борпылдақ материалдармен (құм, жарма) ойындар кезінде оларды қолдың алақанынан денеге дейін құйып, аяқты аяғыннан жоғары қарай құйыңыз.</p> <p>4) төмпешіктерде, тік және көлбеу жазықтықтарда жүруге, баспалдақтарда өрмелеуге.</p> <p>5) жоғары жаққа мініп төменге секіріңіз. Осылайша, бала ауырлық күшінің әсерімен денесін, салмағын сезіне алады.</p> <p>Эмоционалды даму:</p> <p>1) үйшікпен ойналатын барлық ойындар</p> <p>Ойын кеңістігінде 2 аймақты анықтаңыз: бір жерде біз баланы қытықтаймыз, бір жерінен шымшу арқылы және басқа жерде бала қашып барып демалатын жері болады. Ол жерде біз балаға қол тигізбейміз және балаға демалуға мүмкіндік береміз. Біз балаға физикалық әсер етпейміз, бірақ интонация арқылы қауіпсіздік төніп келе жатқанын</p>
--	--

естіртеміз "Каа-зз-ііrrrrr сені қыы-тыы-қтаа-ймын"
Интонация қарама-қайшы. Тапсырма: " қорқынышты –
қорқынышты емес " эмоциянаны белгілеу, "кернелген -
босаңсыған" сезімді белгілеу.

2) қараңғы бөлмедегі ойындар

Қараңғы бөлмеде біз "қорқамыз", ал жарыққа
шыққанда біз қорықпаймыз. Эмоция:"қорқынышты –
қорқынышты емес"," кернеу - босаңсу " сезімдері.

Тактильді ынталандыру ойындары

Әр түрлі заттар, жарма, су, құм, маталар, денені
жағымды қимылдармен сипау. Жағымды стимулдармен
ойнау.

Ермексазды әр түрлі қолдан жасалған қажетті заттың үстіне
жағыңыз (картонға, тактаға), содан кейін жағылған бетке із
қалдырыңыз (шанышқымен, қарындашпен, жалпақ
ойыншықпен басып шығыңыз)

Қамырмен ойныз (бір стакан ұн, жарты кесе тұз, су мен
тағамдық бояғыштар қосыңыз)

Тактильді ойындарға мән беріңіз: "тоқашты пісіру "(баланы
еденде домалату және" илеу"), "машиналарды жуу" (жуу,
кептіру, жылтырату, техникалық тексеру), "қырыққабатты
кесу",

- жастықтармен күресу,

- баланы дәретхана қағазымен орау (бала оны жыртып, өзін
босатады),

- аяқтарды бір нәрсемен байлаңыз - бала өзін босатуға
тырысады, жіпті шешеді.

"Ұшақ ұшады" деп аталатын ойында " біз ұшақты өзіміз
жасаймыз","орманның үстінен ұшамыз, содан кейін
анамызға ораламыз", мысалы, әкем айналады және сонында
рифма түрінде айтып, баланы анасына әкеледі деп
жалғатыруға болады).

Қозғалыс және қозғалмалы ойындар.

- Жіңішке тактаймен немесе орындықпен, қатарға салынған
орындармен жүгіреміз, құбыр арқылы, орындықтың
үстінде, үстелдің астында жүгіреміз, үлкен текшелерден,
гүл құмыраларынан, бассейндерден, плиткалардан,
кілемшелерден, бояу банкаларынан жолдар жасаңыз және
баланы жүруге үйретіңіз.

- Қораптарға, шкафтарға, жастықтарға түсу," сэндвич "
жасау (жастықтардың арасына қысу)

- Доппен ойналатын ойындар өте пайдалы: тебу, гол соғу,

- Жасырын ойыны (үш адам ойнаған дұрыс, баламен бірге
жасырған немесе баламен бірге іздеген дұрыс)

Құрсаумен, үлкен сақиналармен ойнаңыз (олармен баланы ұстап, ішіне кіргізіңіз, ал бала олардан өзі босауы керек)

Ойын барысында балаға кеңес беріңіз, бағдарды үйрете отырып, оның қайда екенін және істейтінін түсіндіріңіз ("төмпешіктің үстінде, орындықтың астында, құрсау арқылы")

- Өз денесін сезінуге көмекші ойындар ойнатыңыз (бала кішкентай бала болады, піл сияқты үлкен бала болады, әр түрлі жолмен жүруге болады)

Допта, айда, роликте, дөңгелегі бар тақтада, қорапта (үлкен қорап арқан байлаған), еденде көрпеді, бөшкеде, әкесінің арқасында (ат сияқты), көрпеді тербелу.

Жоқ заттарды іздеу. (Маңыздысы, затты орамалдың астына немесе бір жерге жасырып, бірге табуға тырысу)

Киім қысқыштары, жабысқақ таспамен ойналатын ойындар.

Салмақ салу: ауыр рюкзак кигізу, ауыр сөмкелерді көтеріп жүруге көмектесу, шелектерді суымен көтеру, құм немесе су құйылған шелекті бірге алып жүруге болады.

Бірлескен сезімдер (біз "шалқан" тартамыз, "камыр" илейміз, қолды-аяқты сермейміз)

Еліктеу ойындары:

Шығармашылыққа қажетті заттармен, бояулармен, ермексазбен жұмыс жасау баланы қайталану арқылы, еліктете аласыз. Түсініктеме беруде ұмытпаңыз, мысалы, ермексазды жағып, ойыншақтарды үлкен қылқаламдармен бояңыз, алақаныңызбен із қалдырыңыз, бір ыдыстан екіншісіне су құйыңыз, кастрөлдердің қақпақтарын даңғырлатыңыз және т.б.

Бала үшін эмоционалды ойындарды ойната отыра ғана еліктетуге болады (Дельфин осылай жүзеді, біз ермексаздан Дельфин жасаймыз, дельфинді бояймыз, немесе қоңызды мысалға келтіріп ойната аласыз және т. б.)

Ертегілерді айту – денені уқалай отыра әнгімелеу – ойын арқылы массаждар жасау: Дельфин туралы қандай да бір оқиғаны құрастырып, баланың денесіне массаж жасай отыра әнгімелеп беру (Дельфин жүзіп келе жатыр деп, арқа жағына қарай жүргізу, оның үйі мына жерде деп, қолтығына қарай жүргізу, ол жерде ұйықтайды. Алдымен ол баяу жүзді, содан кейін ойнай бастайды, секіреді дей отыра қозғалыстарының сипаты өзгереді, "рельстер-рельстер, шпалдар - шпалдар..." және т. б.- (балалық шағынды еске түсір).

Біз визуалды БАҚЫЛАУДЫ азайтамыз: Дельфин

арқа бойымен, мойын бойымен, қабырға бойымен, аяқтар бойымен "жүзді"(сіздің пікіріңіз маңызды)

Киіну рәсімдерін игеру: біз тәпшікеге (яғни, көзге бірден түсетін заттан), шұлықтан, шалбардан бастаймыз, содан кейін футболкалары, жемпірлерін ұсынамыз.

Қозғалысты еркін режимге шығару: кедергілер, балаға ыңғайсыз қозғалыстар таңдалады, сіз оны ойнап, аяқтарыңыздың арасына қысып, үстелдің астына, құбырмен өту, таяқшалары арқылы өтіп, өрмекші торын ойнай аласыз, бөлмеде әр түрлі бағытта арқан тартылған, олардың астына кіріп, оларға тиіп кетпей, қозғалу керек) - т. б. кеңістікте ойналатын әр түрлі ойындар таңдалады.

Бала туралы әңгімелер айтыңыз (өте қарапайым: ертеде бір ұл бала болған . Оның анасы болды ... және әкесі ..... Бірде олар серуендеуге шығып, сол жерде дельфинмен кездесті, немесе басқа да кейіпкерлерді мысалға келтіруге болады. "А-а-а" дейді дельфин. "Сәлеметсіз бе, - дейді бала, - мен сені печеньемен емдеймін", - дейді де, оған печенье берді, сосын машинаға кездесіп, оған мініп, содан кейін үйге ұйықтауға кетті.)

Тақырыптық ойын

Егер ол машинаның суретін салса, онда сіз кішкентай қуыршақтарды отырғыза аласыз (анасы, әкесі, баласы, дельфин, кит...), кішкентай жануарлар, олар жолда жүзуге барады, содан кейін бәрін су бассейніне лақтырып, мұнаралар тұрғызып, оларды сындырады, сіз допты қағып, қозғалтқыштар мен машиналарды төбешіктерден жібере аласыз, бір нәрсеге соғылып, үйлер, машиналар, орындықтардан паровоздар саласыз — төмпешіктерге көтерілу, т.с.с. өзіңіздің қиялыңызға қарай мысалдар келтіресіз.

Негізгі идеялар:

1. Өзім туралы идеяларды дамыту (Менің денем, менің сезімдерім, және олармен ойнау, арқылы олардан бөлінемін және оларды бақылай аламын)

2. Эмоционалды кернеу ойындары-дезориентацияланбайтын, ашуланшақтық пен дүрбелең тудырмайтын эмоционалды (оң және теріс) кернеу деңгейін табу. Кернеуді біртіндеп арттырыңыз, осылайша баланың "стресске" төзімділігін арттырыңыз: оқиғалардың алдын-ала болжанбауы, оның тілектеріне қанағаттанбау, тыйым салу және т. б.

Эмоционалды өзара әрекеттесу ойындары: "шұңқырға бух! деп құладық", "жағдайды мәжбүрлеу" арқылы қуып

	жету - ұстап алу, ұстау..., "Сұр қасқыр ұстайды", қазір ка - а-а-тұтқынға алады!!!» . Баламен бірге бір нәрседен қорқып, қорқыныштан бірге жасырыну керек (есектен, қасқырдан, жалмауыз кемпірден және т.б.).
Ойын терапиясы	<p>– балалардағы эмоционалды және мінез-құлық бұзылыстарын түзету әдісі, оның негізінде балаға тән сыртқы әлеммен қарым-қатынас әдісі - ойын. Ойын жаттығуларының негізгі міндеттері: баланың психологиялық күйзелістерін жеңілдету; өз баласын нығайту, өзін – өзі бағалауды дамыту; эмоционалды өзін – өзі реттеу қабілетін дамыту; ересектер мен құрдастарына деген сенімді қалпына келтіру, "бала - ересектер", "бала -басқа балалар" жүйелеріндегі қатынастарды оңтайландыру; өзіндік тұжырымдаманы қалыптастырудағы деформацияларды түзету және алдын алу;</p> <p>Ойын терапиясының мақсаты: балаға қандай да бір келеңсіз оқиғалармен күресуге көмектесу, тіпті егер ол оларды түсінбесе немесе қабылдасаса да; өз тәжірибесін ең қолайлы түрде - ойын арқылы білдіру.</p> <p>Құм ойындары, жарма, су ойындары, саусақтармен сурет салу. "Тоқ-тоқ ұрады", "Барабан", музыкалық - мотор ойындары. Орамалмен "жасыру" ойыны; шарикті бассейнде ойнау. Доп ойындары. Кинетикалық құммен ойнау. Жануарлармен ойындар. "Мұнара салу" ойыны. Қуыршақ ойындары. "Киім" ойыны. Фотосуреттермен ойнау.</p> <p>Ойындар: "Мен адаммын. Менің денем"; "Мен және менің отбасым"; "Мені не қоршап тұр"; "Мен жақсы адаммын, "; "Мектеп немесе балабақша"; "Көлік"; "Жануарлар әлемі"; " Мамандықтар қаласы"; "Мен не істей аламын?"; "Шаштараз"; "Телефон арқылы сөйлесу"</p> <p>Ойындар "Біз қайда болдық – біз айтпаймыз, не істедік – көрсетеміз"; "Не естіледі"; "Күн – түн"; "Тәжірибе қораптары"; "Мен және көлеңке"; "Мейірімді аяқтар"; "Айырмашылықты тап"</p> <p>Релаксацияға арналған этюдтер:" Шалтай – болтай"; " Шалтай – болтай "қабырғаға ілулі тұрды"; Шалтай – болтай " түсінде құлап түсті"; сорғы және доп";" Қояндар мен пілдер", " Ритмдердің өзгеруі", "Жылыну".</p>

<p>Нейротренажерлер</p>	<p>Нейротренажерлер - бұл ақыл - ойды дамытуға бағытталған және дене арқылы миға әсер ететін нейропсихологтардың бірлескен дамуы.</p> <p>- Баланс тақтасы /балансборд/ - балаларға арналған ең танымал және сүйікті нейротренажерлердің бірі. Психологтар мен нейропсихологтар көбінесе өз тәжірибелерінде балалармен түзету жұмыстарын жүргізу үшін осы әдісті қолданады.</p> <p>- Ми үшін: тепе-теңдік тақтасындағы сабақтар мидың дамуына мүмкіндік береді, оның ішінде жоғары психикалық функцияларды (зейін, ойлау, сөйлеу, жазу) қалыптастыруға жауап беретін аймақтар...) дамытады. Ата — аналарға кейде назар аудармау, ебедейсіздік, тепе-теңдік пен қозғалыс үйлестіруінің бұзылуы, импульсивтілік және сарқылудың жоғарылауы, неврологиялық проблемалардан гөрі баланың немесе жасөспірімнің ерекшеліктері болып көрінеді. Бірақ бұл "ерекшеліктер" ми бағанасы мен церебральды бұзылулардың белгілері болып табылады. Олар көбінесе сөйлеу және психикалық дамуы тежелген, аутизм спектрінің аурулары, мінез-құлық пен зейіннің бұзылуы, зейін тапшылығы гиперактивтілігінің бұзылуы, мектепте оқу қиындықтары бар жас балаларда диагноз қойылады. Мамандар баланс тақтасындағы сабақтарды церебральды ынталандыру деп атайды. Бұл ми бағанасы мен мишықтың жұмысын қалыпқа келтіреді, нәтижесінде мидың икемділігі жоғарылайды, қанмен қамтамасыз ету жақсарады, мидың функционалды жетілмегендігі жеңіледі, бұл мінез-құлық бұзылыстары мен оқудағы қиындықтарды бейімдеу және түзету дағдыларын қалыптастыруда серпіліске қол жеткізуге мүмкіндік береді.</p> <p>- Дене үшін: сабақ нәтижесінде бұлшықет қаңқасы күшейеді, арқа мен аяқтың ең кішкентай бұлшықеттері жұмыс істейді, мойын-иық бөлімі түсіріледі, сколиоздың алдын-алу жүзеге асырылады, қан тездетіледі және бұлшықеттер қызады, үйлестіру жақсарады. Баланс тақтасы сіздің балаңызды кез - келген спорт түріне дайындайды, баланс тақтасында 10 минут жүгіру жолында 30 минутты ауыстырады.</p> <p>- Жарты шар лабиринті. /Межполушарный лабиринт/ Жарты шар аралық байланыстарды дамыту интеллектті дамытудың негізі болып табылады. Жаңа нейрондық байланыстарды дамыту және құру үшін мамандар жарты шар аралық лабиринтті ойлап тапты. Жаттығушының міндеті - тапсырмаларға сәйкес екі қолмен лабиринт</p>
--------------------------------	--

бойынша чиптерді жүргізу, ал олардың саны 15-ке жуық. Оң жарты шар біздің қауіпсіздігімізге, эмоцияларымызға, кеңістіктік бағдарларымызға, музыкалылығымызға, бейнелер мен белгілерде көрінетін ақпаратқа, яғни сезім мүшелері арқылы алынған ақпаратқа маманданған. Әрі қарай, нейрондық байланыстар арқылы ақпарат сөйлеу функциясына мамандандырылған сол жақ жарты шарға берілуі керек (сондықтан балаларда сөйлеуді бастауда логопедтер мен нейропсихологтар жарты шар аралық лабиринттерді қолданады және оларды ата-аналарға сатып алуға кеңес береді). Сол жақ жарты шар сонымен қатар оқу және жазу қабілеттеріне, тілдерге, фактілерді есте сақтауға, логикалық ойлауға, жаңа сынақтарға қабілеттілікке жауап береді.

Жарты шар аралық лабиринттегі сабақ:

- жаңа нейрондық байланыстарды құру және жарты шарды синхрондау
- зейінді арттыру
- жазу және оқу жылдамдығы
- табандылық
- қол - көзді үйлестіру
- бейнелі және шығармашылық ойлауды дамыту
- білек бұлшықеттерін жаттықтыру
- ұсақ моториканы дамыту.

Қол балансы /балансир для рук/

Құрал қолдың ұсақ моторикасын, ритмін, қимылдарды үйлестіруді, визуалды есте сақтауды, зейінді шоғырландыруды, табандылықты, ең бастысы логикалық ойлауды жаттықтырады. Логикалық ойлау балада мектепте оқудың басында дамуы керек. Егер сіз өзіңізде немесе балаңызда байқасаңыз *оқу техникасының бұзылуы (бір жолдан екінші жолға көзбен секіру, бұл оқудың мағынасын түсінбейді) * оқу немесе есептен шығару кезінде әріптерді өткізіп жіберу * жазудағы қателіктерін көрмейді * үлгіні көшіру және сызу қиындықтары * оқу жылдамдығы бұзылған жолдағы өте баяу себеп көзбен бақылау. Қолмен тепе-теңдік сабақтарында көздің гимнастикасы зейінмен жүреді, тіпті қолмен тепе-теңдік сабақтарына дейін күнделікті 5 минуттық жаттығулар оқу мен жазудың жылдамдығы мен сапасын едәуір жақсартады, ал ақпаратты есте сақтау оңайырақ болады. Сіз бұл тренажерді кеңседе нейропсихолог, психотерапевт, сонымен қатар логопедпен кездестіре аласыз. Қолмен теңдестірушілер арасында "ақылды сегіздік" өте танымал, ол ақыл-ой белсенділігін

	<p>жақсарту үшін ғана емес, сонымен қатар балалар мен ересектердегі түпсанамен жұмыс жасау үшін де қолданылады. Мен оны әр анаға көмекші ретінде ұсынар едім, өйткені бала күн сайын балабақшада, мектепте, институтта, әлемді тану процесінде күйзеліске ұшырайды. Кейде жағымсыз сәттерді бейтараптандыруға бағытталған ми бөлімі әрдайым жеңе алмайды. Ақылды сегіздік сабақтар жинақталған жағымсыз естеліктерді қайта өңдеуге мүмкіндік береді. Импульсивтілік пен гиперактивтілік тегістеледі. Жүйке жүйесі үйлеседі, бала ішкі тепе-теңдік пен тыныштық күйіне келеді.</p>
<p>Арт-терапия</p>	<p>- психотерапия мен психологиялық түзетудегі өнер терапиясы үшін қолдануға негізделген бағыт және шығармашылық. Сөздің қысқа мағынасында арт-терапия әдетте баланың психоэмоционалды жағдайына әсер ету мақсатымен бейнелеу өнері терапиясын білдіреді.</p> <p>- Саусақ суреті</p> <p>Саусақ суреті - ең қолжетімді және жан-жақты арт-терапиялық жаттығу. Сіз оны кіші мектеп жасына дейінгі балалармен де, мектеп оқушыларымен де жасай аласыз. Саусақпен сурет салу баланы керемет босаңсытады, стресстен арылуға көмектеседі, қол сенсоры мен шығармашылықты дамытады. Балаға бояулардың түсін тандап, тақырыпты таңдауда оның талғамына сенуді ұсынған дұрыс: Импровизация? Үлгілер? Өткен жазға негізделген сурет? Таңдау балаға байланысты.</p> <p>- Соқыр мүсіндеу - бұл жұмсақ, иілгіш материалға ішкі жан дүниесіндегі жиналғанның бәрін "айтуға" мүмкіндік беретін әдіс. Өз сезімдерін жақсы білмейтін және оларды басқара алмайтын балалар бұл жаттығуды өте жақсы көреді. Сіз кез-келген материалды пайдалана аласыз: классикалық немесе шарикті ермексаз, саз, қамыр және тіпті балауыз. Балаңыздан көздерін жұмып қандай да бір фигура жасауды сұраңыз.</p> <p>Жаттығудың мәні неде? Баланың көз алдында (жабық болса да) ол бейнелегісі келетін белгілі бір сурет болады. Ол материалға қарамай, оны сезімтал түрде бейнелейді. Бұл қиын, бірақ ұсақ моторика, сенсорлық қабылдау және қиял жұмысқа белсенді қатысады.</p> <p>- Жақсы көңіл-күй қазаны</p> <p>Жақсы көңіл-күйді қайнатыңыз? Қарапайым! Балаңызға кернеуді жеңілдетудің осы нұсқасын ұсыныңыз. Кез-келген контейнерді таңдаңыз (мысалы, кастрюль, қазан немесе вок табасы) және жақсы көңіл-күйді неден қайнатуға</p>

болатындығын шешіңіз.

Балаңызға қиялдауға мүмкіндік беріңіз: мүмкін сізге жақсы көңіл-күй үшін герань гүлі керек шығар? Үш кәмпит пен апельсин? Сүйікті ойыншық? Дизайнерден бес бөлік, күлімсіреген сурет, күн сәулесі және кемпірқосақ слаймы?

- Қорқынышыңызды өшіріңіз

Қорқынышты бейнелеу тапсырмасының өзі баланың батылдығы мен қайсарлығын жұмылдырады, өйткені бұл қорқынышты салуды бастау да оңай шаруа емес. Бала психологиялық кедергіні бұзады, содан кейін шығармашылық әрекеттер арқылы жағымсыз эмоциялармен өмір сүреді. Осылайша қорқыныш айтарлықтай азаяды.

- Әуенді салу

Әуенді визуализациялау баланың эмоционалды фонына жағымды әсер етеді. Сонымен қатар, бұл жаттығу балалардың қиялын, зейінін белсенді түрде тартады және жоғары мазасыздықты жояды.

Балаңызға жағымды әуенді қосыңыз және кез-келген аспаппен (қаламдармен, маркерлермен, қарындаштармен) естігенін салуын сұраңыз.

- Комикс

Мұндай жаттығу стрессті жеңілдетеді және балаға өз армандарын, тілектерін, қорқыныштары мен мәселелерін толғыма түрде айтуға көмектеседі.

Бірге комикс жасаңыз - бір үлкен ватманда немесе кітап түрінде. Баланың өзі сюжетті, кейіпкерлерді және оқиғаның шешімін ойлап тапсын. Ең бастысы, оны безендіру үшін кез-келген қол жетімді құрал - жабдықты пайдалануға рұқсат етіңіз (бояулар, қарындаштар, түрлі-түсті қаламдар, қарындаштар және т.б.).

- Коллаж

Коллаж жасау балалардың шығармашылық қабілеттерін керемет дамытады, жағымсыз эмоциялардың таралуына ықпал етеді, қиялды белсендіреді. Оның көмегімен сіз баланың не ойлайтынын және оны не қызықтыратынын біле аласыз.

Арт-терапевтік коллаж - бұл қағазға немесе тоқыма бұйымдарына кез-келген тәртіппен жапсырылған кесінділер, фотосуреттер, стикерлер мен суреттер.

Егер бала кішкентай болса, ата-аналар коллаж материалдарын өздері таңдай алады (мысалы, қайғылы немесе бақытты адамдардың суреттерін арнайы қиып алу). Оқушыға қажет емес жылтыр журналдарды әкеліп беріп,

барлық жұмысты өзіне жасата аласыз. Белгілі бір суреттерді таңдап, қолтаңбалар жасап, коллажын еркін жасай отырып, бала өз ойларын, идеяларын білдіре алады. Ешбір жағдайда процеске араласпаңыз және ештеңе ұсынбаңыз/ баланың іс-әрекетін сынамаңыз. Бұл тек оның шығармашылығы, оны бағалаудың қажеті жоқ.

Жұмыс дайын болған кезде-оның жасаушысы үшін нені білдіретіні туралы сөйлесіңіз.

- Кляксография

Зейінді шоғырландыруға, шығармашылықты дамытуға және талдау қабілетіне арналған тамаша арт-терапиялық жаттығу.

Қағаз парағын қарындашпен екіге бөліңіз. Бір жартысына кез-келген дақтарды (бояулармен немесе сиямен) қойып, екінші жағынан баладан даққа ұқсас бейнені және ұқсастықты өзіне ыңғайлы тәсілмен және кез-келген түспен бояуды сұраңыз. Жаттығу аяқталғаннан кейін әр парақтағы дақтар қандай болатынын талқылаңыз.

- " Гүл "

Мақсаты: қиялды, қолдың ұсақ моторикасын дамыту, эмоционалды кернеуді жеңілдету.

Материалдар: қағаз, щеткалар, бояулар, қарындаштар, маркерлер.

Көзіңізді жұмып, әдемі гүлді елестетіңіз. Ол қалай көрінеді? Оның иісі қандай? Ол қайда өседі? Оны не қоршап тұр? Енді көзіңізді ашып, елестеткеннің бәрін бейнелеуге тырысыңыз. Сіздің гүліңіздің көңіл-күйі қандай? Ол туралы әңгіме ойлап көрейік.

- "Виникоттың суреттері"

Мақсаты: қиялды, қолдың ұсақ моторикасын, серіктесті сөзсіз түсіну қабілетін дамыту, эмоционалды шиеленісті жеңілдету.

Материалдар: қағаз, қарындаш. Қалаған сызықтарды сызыңыз. Ал енді мен сенің суретіңді жалғастырамын. Сурет салуды жалғастырғыңыз келе ме? Ойланайық, біздің суреттер қандай? Жетіспейтін бөлшектерді аяқтаймыз ба?

- "Маска"

Мақсаты: қиялды, кеңістіктік ойлауды, сөйлеуді дамыту, жаңа рөлдерді сынап көру, мазасыз жағдайларды пысықтау.

Материалдар: картон, түрлі-түсті қағаз, киізден жасалған қаламдар, масканы безендіруге арналған ұсақ бөлшектер, масканы бекітуге арналған резеңке таспа, қайшы.

Бізді маскарад кешіне шақырды деп елестетейік. Сіз қандай маска киер едіңіз? Оны жасауға тырысайық. Енді осы

	<p>маскалар кешінде болатын оқиғаны ойнайық.</p> <p>- "Алақан"</p> <p>Мақсаты: ағымдағы жағдайды анықтау, қажеттіліктерді анықтау</p> <p>Материалдар: балауыз қарындаштар, қағаз форматы А4.</p> <p>Параққа сол алақаныңызды қойып, оны сызыңыз. Суретті қазір сіздің көңіл-күйіңізді қалай көрсеніз, солай бояңыз. Әрі қарай сурет талқыланады. Сіз сұрақтар қоя аласыз: сурет сізде қандай сезімдерді тудырады, суреттің қай бөлігінде олар көп, алақан сізге не айтады. Содан кейін сіз қалаған көңіл-күйдің алақанын және оған қадамдардың алақанын салуды ұсына аласыз.</p> <p>- "Фелтинг-терапия" ұсақ және ірі моториканы дамыту, тактильді сенсорларға және эстетикалық тәрбиеге әсер ету. Түрлі-түсті жүннің көмегімен біз тығыз картонның бетіне түстерді араластыру техникасы арқылы және жүннің контурын беру әдістерін қолдана отырып, әртүрлі қарапайым сызбаларды саламыз. Суретті фото жақтауға бекітіңіз. Жүннің өзіндік ерекше иісі бар, ол иіс сезудің дамуына жағымды әсер етеді, қалың және жарқын түсті құрылым баланың моторикасын жақсартуға мүмкіндік береді.</p> <p>- "Ниткография" мақсаты: балада педагогтың соңынан қайталау арқылы ерікті әрекеттерді құру, бұл жағдайда суреттерді қайталау.</p> <p>Тоқуға арналған түрлі-түсті жіптердің көмегімен біз балалармен шеңберлер, гүлдер жасаймыз және т.б. жаттығуды қайталай отырып, бала ерікті әрекетті игере алады.</p> <p>- "Стемпинг-терапия" мақсаты: ұсақ және ірі моториканы дамыту, тактильді сенсорларға әсер ету және эстетикалық тәрбие беру. Балада педагогтың артынан қайталау арқылы ерікті түрде әрекет жасаңыз, бұл жағдайда суреттерді қайталаңыз.</p> <p>(Губка, мақта тампондары, щеткалар және дайын сызба-кесінділер /лейкала/) сияқты материалдардың көмегімен біз табиғат пен әлемнің әртүрлі нысандарын саламыз және парақты стемпингтеу (штамптау) арқылы бояймыз. Соңында біз біртұтас сурет аламыз, ал бала ерікті әрекетті қайталауды үйренеді.</p> <p>- "Марания" арт-терапияның бұл түрінің атауы "дақтау", "кірлету" етістігінен шыққан. Ол үшін көбінесе акварель және гуашь бояулары қолданылады. Бұл әдіс әдеттегі сурет салудан ерекшеленеді, өйткені балалар ережелерді сақтай</p>
--	---

	<p>отырып, белгілі бір затты бейнелемейді, бірақ өз бейнесін өздері қалағандай жасайды.</p> <p>Қисықтар мен түзулерді, дақтарды және басып шығаруды щеткалармен, қолдармен, губкалармен және басқа импровизацияланған заттармен салу баланы процеске толығымен батырады, ол нәтиже туралы ойламайды.</p> <p>- "Штрихтау"-бұл қарындаштар мен қарындаштармен жасалатын арт-терапия түрі. Балалар қағаздың, мольберттің, қабырғаның және т.б. бетіне хаотикалық сызықтар немесе сызбалар салады. сызықтардың сипаты эмоционалды жағдай туралы айтады, ал қарындаштың қысымын реттеу тапсырмасы белгілі бір жолмен реттеледі (босаңсытады немесе шоғырландырады).</p> <p>- "Монотип" арт-терапияның бұл түрі балаларға өздерінің шығармашылық қабілеттері мен қиялдарын көрсетуге мүмкіндік береді. Жылжымалы бетінде (әйнек, пленка, пластик және т.б.) сурет бояумен жасалады, содан кейін қағаз парағымен басылады. Себебі бояу сіңірілмейді, содан кейін бүкіл сурет параққа сәл бұлыңғыр жиек сызықтарымен басылады. Балада таңдау болады: басқа іздер қосу немесе нақты сызықтар мен кішкене бөлшектер сызу.</p> <p>- "Шыныға сурет салу"</p> <p>Балалардың қорқынышын жеңуге көмектесетін арт-терапия түрі, өйткені әйнек сәтсіз салынған суреттерден оңай жуылады. Сондай-ақ, мұндай терапия қысылуды және қателесуден қорқуды жояды, өйткені жұмысты әрқашан қайта бастауға болады.</p>
<p>«Socialstories for autism and understanding social» атты ағылшын әдістемесімен жұмыс</p>	<p>Ата-аналармен жұмыс қоршаған ортаны дұрыс қабылдау үшін балалармен тиімді жұмыс істеуде жүзеге асырылады. Баланың қандай өмірлік жағдайларды қиын қабылдайтынын қалай білеміз?</p> <p>Осы тақырыптар бойынша, әңгімелерді жинақтап, баламен бірге оқуды позитивті түрде талқылау қажет. Осы жағдайларда баланың қабылдауын жеңілдету үшін маңыздылығын түсіну керек.</p> <p>1991 жылы Кэрол Грейдің енгізуімен әлеуметтік оқиғалардың бағыты, осы күні тек аутизм қимылдарын түсініп қана қоймай, сонымен қатар балалардағы соматикалық бағытты дұрыс дамытуға көмектеседі. PACS техникасы арнайы карталармен жүзеге асырылады. Бөлінген суреттер, баланың бүкіл оқиғаны алғашқы кезінен және кейін кері байланыс түрінде қайталануы мүмкін.</p> <p>Аутистке арналған әлеуметтік оқиғалар: «Досыңды ұруға болмайды!», «Ойыншық сұраңыз!» , «Мен</p>

	<p>оқығым келмейді!» «Неге олар менімен ойнағысы келмейді?», «Кім мейірімді адам?», «Анам мен әкем - менің ең жақын достарым!», «Күлкілі кәмпиттер!» , «Менің эмоцияларым», «Жылауға болады, бірақ аз - аздап»</p> <p>ПДТ /психикалық дамуы тежелген-ЗПР/ және СДТ /сөйлеу дамуының тежелуі - ЗРР/ үшін әлеуметтік оқиғалар: «Мені түсін», «Мен сізбен сөйлесе аламын», «Бұл, мен», «Менің отбасым – менің мейірімді ортам», «Сөйлейтін түстер», «Мен дәретханаға барғым келеді!», - «Мысыққа не қажет екенін көрсет?», - « Кім дөрекі?» , «Бүгін - керемет күн!»</p>
<p>Ертегі терапиясы</p>	<p>Практикалық психологияның бағыты, тәрбие, білім беру, мінез-құлықты түзету, психологиялық ауытқулардың алдын алу, психологиялық және психотерапиялық көмек және т. б. мәселелерін шешу үшін ертегіні қолданатын әдіс.</p> <p>Алғашқы танысуға арналған жаттығулар.</p> <p>"Менің ертегі кейіпкерім". Балаларға кез - келген ертегі кейіпкерінің атынан өздері туралы айту ұсынылады (әр бала ертегі кейіпкерінің "бүркеншік атын" ойлап табады, өзіне сәйкес медальонды таңдайды). Спектакль кезінде балалар ертегілердің эпизодтарын, ертегі кейіпкерлерінің дауыстарын, ертегілерден үзінділерді еске түсіре алады.</p> <p>"Біз ертегі жазамыз". Психолог оқиғаны бастайды: "біз өмір сүрдік...", Балалар шеңбер бойымен жүреді.(жеке-жеке мүмкін) кезек қайтадан психологқа жеткенде, ол сюжетті бағыттады ' әңгімелер, оны шыңдайды, мағыналы етеді және жаттығу жалғасады.</p> <p>Сәлемдесу. Бірінші сабақта жасалған сәлемдесу рәсімі.</p> <p>"Эмоциялар кездесуі". Эмоцияны бейнелейтін карталар екі топқа бөлінеді (қайғы, шаршау, көңілді, рахат және т.б.). Жүргізуші балаларға әртүрлі эмоциялардың қалай кездесетінін елестетуді ұсынады: ұнайтын және жағымсыз кейіпте. Психолог "жақсыны", бала "жаманды" бейнелейді.</p> <p>"Ертегі кейіпкерлері" балаларға ертегі кейіпкерлері бейнеленген суреттер көрсетіледі, кейіпкерлердің әрқайсысы белгілі бір эмоцияны көрсетеді. Бала эмоцияны біліп, шешімін түсіндіріп, ертегі кейіпкері неге көңілді, ашуланшақ, қайғылы және т.б. айтады «Ақылды қоян» туралы ертегі. Ертегіні оқу.</p> <p>Жаттығу-« оң және теріс» ойыны (5 жастан асқан балалардың жасы)</p> <p>Бұл өте ескі және барлық психологтар үшін (тіпті ертегі терапевтері де емес) қиялды дамытудың әдісі.</p> <p>Барлығына белгілі және өте күрделі емес Ертегі айқын сюжеті бар, жалпы оқулық ертегісі таңдалады. Тапсырма:</p>

бұл ертегіні керісінше болатындай етіп айтыңыз. Мысалы, кішкентай Қасқыр әкесімен бірге орманда тұрады. Бір күні ол әкесін қалаға жібереді-ол мүлдем ауырмаған атасына барады. Қасқыр әкесіне қалада қауіпті екенін ескертеді және ешқандай жағдайда Қызыл телпек есімді адаммен сөйлеспеуді сұрайды. Бірақ қасқырдың аңғал әкесі Қызыл телпекпен кездеседі, ол одан атасының мекен-жайын біліп, мекен-жайға баруға асығады. ...

"Керісінше" ертегілері әзіл - күлкі мәдениетіне - қарапайым әзілге және екіұшты әзілдерге - керісінше әзілдің табиғатына қатысты болып келеді.

"Ертегі кейіпкерлері" жаттығуы

Мақсаттары: қатысушыларды ертегі атмосферасына батыру; қатысушылардың санасында ертегі метафораларын, кейіпкерлерін және ең типтік өрнектерін жаңарту; архетиптік ресурстарды ояту.

Материалдар: тыныш, әуезді музыка. Уақыты: 10-15 минут. Сабақ барысы: ертегінің таңғажайып әлеміне бірнеше минут сүңгіміз. Сіздердің әрқайсыларыңыз көптеген ертегілерді біледі. Біздің бәрімізге белгілі, әр ертегіде Жалмауыз кемпір, жылан Горыныч және т. б. сияқты "жағымсыз" кейіпкерлер және Күлшеқыз, Иван-Царевич және т. б. сияқты "позитивті" кейіпкерлер бар.

"Ертегі салу" жаттығуы

Сабақтың барысы: «Ыңғайлы отырыңыз. Көзді жабуға болады, бірақ бұл міндетті емес. Мен сізден қазір сөйлесетін барлық нәрсені елестетуді ғана сұраймын. Сіздің қиялыңыз жарқын суреттер салсын, мен сізге ертегі айтамын...»

"Ағаштар туралы ертегі" естіледі

Кейбір таңғажайып әлемде, биік және қол жетпейтін таулардың арасына жайылған алқапта, таңғажайып құстар өздерінің керемет әндерін шырқайтын сиқырлы орманда өмір сүрді... Ағаштар - Кейіпкерлер. Олар ерекше ағаштар болды. Олардың сыртқы түрі биік тауларда өмір сүрген адамдардың мінездерінің көрінісі болды. Әр сипаттағы ағаштың төрт негізгі бұтағы өз өркенін жайды, ал олардан көптеген кішкентай бұтақтар пайда болды. Бұл төрт тармақтың өз атаулары болды: адамдарға деген көзқарас, іске деген көзқарас, өзіне деген көзқарас, заттарға деген көзқарас. Әрбір сипаттағы ағаштың бұл бұтақтарының өзіндік, басқаларға ұқсамайтын пішіні, өзіндік ерекшелігі болды. Бір ағашта - мінезі адамдарға деген қарым-қатынас секілді бұтағы түзу және жоғары қараған болды, өйткені ол шындықтың бұтағы, ал екіншісінде өтірік сақинасы

бұралған болды. Бір жерде өзіне деген қарым-қатынастың бір тармағы нарциссизммен арандатушылықпен шығып, бір жерде өзінің төмен түсуінен жерге қарай иіліп, бір жерде абыройдың бейнесі ретінде тыныш және сенімді түрде күнге көтерілді. Кейбір мінезді ағаштардағы заттарға деген көзқарастың бұтақтары ашкөздіктен алшақтап кетті, ал басқаларында жапырақтардың көптігі олардың жомарттығын ашты. Бұл сиқырлы орманда әртүрлі ағаштар-кейіпкерлер өсті. Кейбір кейіпкерлердің астында жер жарылды-олар соншалықты ауыр болды, бірақ жеңіл кейіпкерлер ауада қалықтап, тамырларға топыраққа әрең жабысып тұрды. Кейіпкерлер толығымен – тамырдан тәжге дейін – инелермен жабылған, сондықтан олар өте тікенді болды. Ал басқалары әрең көрінетін процестері бар телеграф тіректеріне ұқсайды-бұл тікелей кейіпкерлер. Тіпті шынжырлы ара да қатты кейіпкерлерді көре алмас еді, ал жұмсақ кейіпкерлер соншалықты икемді болды, олардың діндерін саз сияқты оңай мыжуға болады. Олардың арасында өте әдемі және ұсқынсыз, биік және төмен, сымбатты және жер бетінде жорғалаушылар болды. Мінезді ағаштар бір-біріне ұқсамады, өйткені олар әр түрлі топырақта өсті, күн бірдей жылынбады, әйтпесе жел соғып, жаңбыр бірдей ылғал бермеді. Бірақ әр адам өмірінде әр түрлі дамиды, солай емес пе? Кейде қатты дауыл сиқырлы алқапқа ұшып кетті, ол ағаштарға-кейіпкерлерге қатты әсерін тигізді: ол басқаларын сындырды немесе жұлып алды, басқалары жерге бүгілді, бірақ ол сындыра алмады. Сондай – ақ, олар тіпті ең күшті дауылдың астында да иілмеді және тек өздерінің күдіретті бұтақтарын мақтанышпен түзеді-өзіне деген қарым-қатынас, адамдарға деген қарым-қатынас, бизнеске деген көзқарас және заттарға деген көзқарас. Бұл сиқырлы ормандағы әрбір адамның өз ағашы бар, ол өзінің сыртқы түрімен өзіне тән сипатты көрсетеді. Көптеген адамдар сол жерге барып, олардың ағашының қандай екенін көргісі келеді. Бірақ бұл сиқырлы орманға ешкім кіре алмайды...

Ертегі аяқталған кезде, жүргізуші топ мүшелерінен өз қиялын пайдалануды сұрайды және сиқырлы орманға кіре алмайтындықтан, олардың жеке ағашы қандай болуы мүмкін екенін елестетіп, бейнелейді. Сіз қарындаштармен немесе маркерлермен сурет сала аласыз, бірақ бояуларға артықшылық беріледі.

Топ мүшелері шеңберден шығып, сурет салатын үстелдерде қағаздар мен бояулар бар екеніне алдын - ала қамқорлық

жасау керек. Сурет салу уақыты - кем дегенде жиырма минут. Белгіленген уақыт аяқталғанға дейін үш-төрт минут бұрын жүргізуші хабарлайды:

"Сіздің мінезді ағашыңыздың бейнесі қазірдің өзінде аяқталды. Бірақ менің сізге тағы бір кішкентай өтінішім бар. Ойланыңыз: Сіздің ағашыңыздың жанында кім өмір сүре алады? Мүмкін жақын жерде емес, дәл сол жерде – айталық, қуыста? Немесе тәжде ме? Мүмкін біреу қандай да бір бұтақта немесе сіздің ағашыңыздың тамыры арасында өзін жайлы сезінетін шығар? Мүмкін, бұл құстар немесе жануарлар болуы мүмкін, бірақ міндетті емес – бұл өте ерекше тіршілік иесі болуы мүмкін. Мүмкін, олардың бірнешеуі болады. Суретіңізге өзіңіз қалаған адамның немесе кейіпкердің суретін қосыңыз... Осы жаратылыстың немесе осы тіршілік иелерінің атын ойлаңыз". Бірнеше минуттан кейін жүргізуші сурет салуды аяқтаған қатысушылардан сызбасымен шеңберге оралуын сұрайды. Шеңберді адамдармен біртіндеп толтыру сурет салуды аяқтау қажеттілігі туралы тым ынталы "суретшілерді" хабардар етеді.

- **"Сүйікті ертегі"** Сабақтың барысы: қатысушылар шеңберде отырады. Жүргізуші барлығына өзінің сүйікті балалар ертегісін атауды ұсынады. Қатысушылардың хабарламалары тақтаға немесе планшетке жазылады. Айта кету керек, қатысушылардың бірі жиі нақтылайды-бұл балалық шақта ұнаған ертегі туралы ма, әлде қазір ұнайтыны туралы ма? Жаттығудың "тазалығы" үшін Балалық шақтың ертегілерін атаған дұрыс деп ойлаймын. Қатысушыларға ертегілердің аттарын еске түсіру қиын немесе бір ертегі емес, жинақ еске түседі. Мұндай жағдайларда, мысалы, "татар халық ертегілері" немесе "ағылшын ертегілерінің жинағы"деп жазуға болады. Екі немесе одан да көп ертегілердің атауына тыйым салынбайды.

- **"Сүйкімсіз ертегі"** Сабақтың барысы: сүйікті ертегілердің тізімі таусылғаннан кейін, жүргізуші қатысушыларға қандай да бір себептермен ұнамайтын балалық шақтан осындай ертегіні еске түсіруді сұрайды. Кейбір қатысушыларға ұнамайтын ертегіні еске түсіру өте қиын болып шыққанымен (олар балалық шағында барлық ертегілерді жақсы көреді деп санайды), көптеген адамдар мұндай ертегілерді оңай атайды – кейде сүйіктілеріне қарағанда әлдеқайда белсенді.

Сүймейтін, ұнатпайтын ертегілердің тізімін бірінші тізімге

	<p>карама-қарсы сол планшет парағына (немесе тақтаға) түсірген жөн, бұл тізімдерді тік сызықпен бөлуге болады. Сондықтан ертегілер жиынтығын салыстыру ыңғайлы.</p> <p>"Сиқыршылар" жаттығуының мақсаты: эмоционалды саланы дамыту.</p> <p>Сабақтың барысы: бастапқыда балаға "сиқыршылардың" екі бірдей фигурасы ұсынылады. Оның міндеті-бұл фигураларды біреуін "жақсылыққа", екіншісін "зұлым" сиқыршыға айналдыру арқылы аяқтау. Қыздар үшін "сиқыршыларды" "сиқыршыларға" ауыстыруға болады.</p> <p>Тапсырманың екінші бөлігі-баланың өзі "жақсы" және "зұлым" сиқыршыларды тартуы керек, сонымен қатар "зұлым" сиқыршының не істегенін және оны "жақсы" қалай жеңгенін ойлап табуы керек. Қорытындылай келе, әр баладан пантомима арқылы "зұлым" және "жақсы" сиқыршыларды бейнелеуді, олардың әрқайсысы үшін би ойлап табуды, тақырыпты музыкалық аспапта таңдауды сұрайды. Мұндай ойынды Эллимен Изумруд қаласына сары кірпіш жолымен саяхаттау контекстінде пайдалану жақсы.</p> <p>Топта суреттер көрмесін жасап, оларды талқылаған жөн.</p> <p>"Сиқырлы сөмке" жаттығуы</p> <p>Сабақ барысы: Балалар, мен сендерге заттар жасырылған "сиқырлы дорба" әкелдім. Онда не бар екенін болжайық. (Психолог әр балаға "сиқырлы дорба" береді, онда "сиқырлы" зат жасырылған (сиқырлы таяқша, айна және т.б.). Балалар алдымен затты жанасу арқылы білуге тырысады, содан кейін оны шығарып, қарастырады.) Бұл заттарды қайдан табуға болады деп ойлайсыз? Сіз болжадыңыз. Ертегі әлемі өте жұмбақ және ерекше! Ондағы барлық нәрсе сиқырлы болады. Бүгін біз сіздермен бірге ертегі, сиқырлы елге барамыз. Бірақ сиқырлы елге сиқырлы елде тыныштықты бұзбай, айналасында не болып жатқанын тыңдай алатын адам ғана кіре алады. Сіз дайынсыз ба? Содан кейін ыңғайлы болыңыз, бүгін біз сиқырмен танысамыз".</p> <p>«Бауырсақ ертегісі» жаттығуы (Саусақ театры желісінде)</p> <p>Жаттығу мақсаты: балалардың ойлау қабілетін, қиялын, шығармашылық қабілетін дамыту.</p> <p>Жаттығу барысы: Балаларға ертегі кейіпкерлері Саусақ театры желісінде саусақтарына кигізіледі.</p> <p>-Балалар Бауырсақ ертегісін білеміз бе?</p> <p>-Бауырсақ ертегісінің кейіпкерлері рөліне кіріп, баламен диалог құрып ертегіні жалғастыру.</p> <p>-Мен Қасқырмын, ал сен кімсің?</p>
--	---

-мен Қорқақ қоянмын.

«Ғажайып ертегілер елі» жаттығуы

Жаттығу мақсаты: балалардың қиялын, сөйлеуін дамыту, өзіндік менін жоғарлату.

Жаттығу барысы:

Балалар біз ертегілер еліне саяхат жасауға барамыз. Ол үшін көзімізді жұмамыз қолмен, ертегі әуенін қосып, көзімізді ашамыз.

-Міне! Біз ертегілер еліне келдік.

-Ертегі кейіпкерлері салынған суреттер береміз. Балалар ертегілер елінде көптеген кейіпкерлер бар. Сол кейіпкерлерге ұқсап көрейікші. Берілген суреттегі кейіпкерлерді бала ортада сомдап көрсету керек. Әр сомдаудан кейін баланы мақтап, мадақтау қажет.

«Сүйікті ертегім» жаттығуы «Шалқан» ертегісі желісінде. Қыштан жасалған ертегі кейіпкерлерін қолдану арқылы. Әр кейіпкерді қолмен ұстап, сезіну.

Жаттығу мақсаты:

Балаларды ертегі әлеміне баулу, шығармашылық қабілеттілігі мен қиялдау қабілетін дамыту. тактильді сипап-сезінуді дамыту.

Балалар қыштан жасалған ертегі кейіпкерлерінің ішінен өзінің сүйікті, ұнайтын кейіпкерін таңдап алады.

-Педагог балаға сұрақ қояды:

-Бұл кейіпкер саған не себепті ұнайды?

-Бұл кейіпкер жақсы кейіпкер ме әлде жаман кейіпкер ме?

-Бұл кейіпкер тағы да қандай ертегілер де кездестірдің?

-Сен осы кейіпкерге ұқсағың келеді ме?

«Бейнелеу» жаттығуы.

Жаттығу мақсаты: балалардың қиялын, өз ойын жеткізе алуын, ойлау қабілетін, шығармашылық қабілетін артыру, қол моторикасын дамыту.

Жаттығу барысы: балаларға ертегілер бейнеленген бірнеше суреттер көрсетіледі. Балалар өздері таңдау жасап, өздеріне ұнаған бейнені таңдап, кейіпкерді таңдап, сол суретті ақ қағазға бейнелеуі қажет.

Балаға таза ақ қағаз бен түрлі-түсті қарындаштар беріледі.

«Ертегі кейіпкерін сомдау» жаттығуы. Үйшік ертегісі желісінде..

Жаттығу мақсаты: балалардың ойлау қабілеті мен қиялын дамыту, балалардың ортада өзін еркін ұстауға дағдыландыру. Өзіндік менін жоғарлату. Эмоциялық көңіл-күйін тұрақтандыруға баулу. Сахнада өзін еркін

	<p>ұстауға баулу.</p> <p>Жаттығу барысы: Балаларға үйшік ертегісі оқылады. Үйшіктің бейнесін не мүсінін қойып қою. Балаға ең алдымен Үйшік ертегісі оқылады. Үйшік ертегісін оқып болған соң, баламен бірге ертегінің әрбір кейіпкерін сомдау керек.</p> <p>Бұл орманда болған оқиға еді. Ашық алаңқайда кіп-кішкентай ескі үйшік тұрған. Бірде оны қасынан жүгіріп өтіп бара жатқан тышқан көреді. Тышқан тоқтап:</p> <p>– Сүп-сүйкімді, кіп-кішкентай бұл үйшікте кім бар? – деп сұрайды.</p> <p>Ешкім жауап қайтармайды. Тышқан бос үйшікке кіріп, осында тұрып жатады.</p> <p>Біраз уақыттан кейін үйшіктің маңына секіріп бақа келеді.</p> <p>– Сүп-сүйкімді, кіп-кішкентай бұл үйшікте кім бар?</p> <p>– Мен тықырлауық тышқанмын! Ал сен кімсің?</p> <p>– Мен бақылдауық бақамын. – Кел, бірге тұрайық.</p> <p>Бақа «бақ-бақ!» деп бақылдап, үйшікке секіріп кіреді. Тышқан екеуі тіл табысып, бірге тұрады.</p> <p>Енді үйшік қасына ытқып-ытқып қоян жетеді.</p> <p>– Сүп-сүйкімді, кіп-кішкентай бұл үйшікте кім бар? – деп сұрайды.</p> <p>– Мен тықырлауық тышқанмын!</p> <p>– Мен бақылдауық бақамын. Ал сен кімсің?</p> <p>– Мен қорқақ қоянмын!</p> <p>– Кел, бірге тұрайық.</p> <p>Қоян да үйшікке кіреді. Осылай үшеуі бірге өмір сүре бастайды.</p> <p>Алыстан бұл үйшікті түлкі көреді. Ақырын басып жақын келіп, терезесін қағады да:</p> <p>– Сүп-сүйкімді, кіп-кішкентай бұл үйшікте кім бар? – деп сұрайды.</p> <p>– Мен тықырлауық тышқанмын!</p> <p>– Мен бақылдауық бақамын.</p> <p>– Мен қорқақ қоянмын! Ал сен кімсің?</p> <p>– Мен қу түлкімін!</p> <p>– Кел, бірге тұрайық.</p> <p>Үйшіктен түлкіге де орын табылды. Достар енді төртеу болды.</p> <p>Үйшікке тілі салақтап, айналасына алақ-жұлақ қарап қасқыр жетеді. Ол есікті қағып, қырылдаған дауысымен:</p> <p>– Сүп-сүйкімді, кіп-кішкентай бұл үйшікте кім бар? – деп сұрайды.</p> <p>– Мен тықырлауық тышқанмын!</p> <p>– Мен бақылдауық бақамын.</p>
--	---

– Мен қорқақ қоянмын!
– Мен қу түлкімін! Ал сен кімсің? – Мен сұр қасқырмын!
– Кел, бірге тұрайық.
Қасқыр қысыла-қымтырыла ішке кіреді. Әйтсе де кіп-кішкентай үйшікке бесеуі де сыйып кетеді. Барлығы қосылып, ән айтады. Тату-тәтті өмір сүреді.
Бір күні жидек теріп жүрген аю үйшік тұрғындарының салған әнін естиді. Ол үйшікке жақын келіп, бар дауысымен:
– Сүп-сүйкімді, кіп-кішкентай бұл үйшікте кім бар? – деп ақырады.
– Мен тықырлауық тышқанмын!
– Мен бақылдауық бақамын.
– Мен қорқақ қоянмын!
– Мен қу түлкімін!
– Ал мен болсам, сұр қасқырмын!
Ал сен кімсің?
– Мен қорбаңбай аюмын!
– Кел, бірге тұрайық.
Аю ары-бері тырбындап үйшікке кірмекші болады. Бірақ оның басы енгенімен, денесі сыймайды. Амалы таусылған аю:
– Ендеше мен үйшіктің шатырына шығып тұрайын, – дейді.
– Жоқ, сен дәусің! Сені кішкентай үйшігіміз көтере алмайды. Қиратасың ғой, – деп шырылдайды іштегілер. – Қорықпаңдар, түк те болмайды, – деп аю олардың сөздеріне құлақ аспайды.
Кіп-кішкентай үйшіктің тұрғындары амалсыздан келіседі. Аю қорбаңдап үйшіктің төбесіне шығады. Сол-ақ екен, ескі үйшік сықырлап, шашылып қалады. Тықырлауық тышқан, бақылдауық бақа, қорқақ қоян, қу түлкі, сұр қасқыр – барлығы аман-есен үйшіктен шығып үлгереді.
Аюға олар ренжімейді. Қайта барлығы бірігіп, бөренелерді тасып, тақтайларды сүргілеп, жаңа үйшік тұрғызуға кірісіп кетеді. Осылайша, достар өздеріне әп-әдемі, жап-жаңа үйшік соғып алыпты.

«Сықырлы қорапша» жаттығуы

Жаттығу мақсаты; балаларды қиялын дамыт, тактильді сипап-сезімін дамыту.

Жаттығу барысы: баланың алдына ішіне әр түрлі заттар салынған, сонымен бірге ертегі кейіпкерлері жасырылған қорап әкеліп , балаға айтамыз:

-Бұл жай қорап емес;
-Сықырлы қорап, ішіндегі заттарды не екенін ойланып табамыз.

	<p>-Балаға қорап ішіне қолың салып, бір затты ұстап қолмен сипап сезу арқылы тауып көруін сұраймыз.</p> <p>-Қажет болған жағдайда балаға қолдау көрсетіп, эмоциясымен бөлісу. Баланы мақтау, мадақтау.</p>
--	--

3. Логопедиялық сүйемелдеу

АСБ бар баланың сөйлеуінің коммуникативті функциясын дамытуды және түзетуді қамтамасыз ететін мамандардың бірі - логопед-мұғалім. Түзету және дамыту сабақтары жеке және топтық режимде өтеді.

Логопедиялық жұмыстың мақсаты - аутист баланы сөйлеуді белсенді қолдануға үйрету.

Бағдарламаның міндеттері:

1) сөйлеудің коммуникативті (вербалды және вербалды емес) жағын дамыту;

2) артикуляциялық моториканы және саусақтардың және қолдың ұсақ қимылдарын үйлестіруді жетілдіру;

3) есту қабылдауын және фонетикалық-фонематикалық процестерді дамыту;

4) тыныс алу, прозодика, артикуляция және дыбыстың айтылуы бойынша жұмыс;

5) сөйлеудің лексикалық-грамматикалық жағын дамыту;

6) үйлесімді сөйлеуді, сөйлеу қарым-қатынасын дамыту.

Әр сабақтың құрылымына мыналар кіреді: мотивациялық көзқарас, фонематикалық есту қабілетін дамыту, лексика-грамматикалық жаттығулар, үйлесімді сөйлеуді дамыту, жалпы және ұсақ моториканы, психикалық процестерді дамыту.

Логопедиялық жұмыста баланың іс-әрекетін тиімді ұйымдастыруға көмектесетін принциптерді ескерген жөн: бұл қорғаныс режимін құру, тыныш – әр баланың қол жетімділігі, жас ерекшеліктері мен жеке ерекшеліктерін ескеру. [5]

3.1 Түзету-дамыту бағдарламасының мазмұны

Дамыту жұмысының бағыттары	Дамыту жұмысының әдісі, әдістемелері, тәсілдері, құралдары
<p>I. Ойын қызметін дамыту</p>	<p>1. "Допты ұстаңыз"</p> <p>Мақсаты: доппен таныстыру. Саусақтарыңызды затқа жайып, екі қолмен үлкен заттарды ұстауға үйрету; өзінен допқа дейінгі қашықтықты дұрыс белгілеу, екі қолмен әрекет ету арқылы визуалды-моторлық үйлестіруді дамыту. "Алыңыз, лақтырыңыз, итеріңіз, беріңіз" нұсқауларын түсінуді қалыптастыру</p> <p>2. "Сылдырмақпен билеу"</p> <p>Мақсаты: кішкентай заттарды бір қолмен ұстауға үйрету, олардың мөлшері мен формасын ескере отырып, би кезінде сылдырмақты мықтап ұстап, оны қолында ұзақ ұстап, педагогтың іс-әрекетіне еліктеуге үйрету.</p> <p>3. "Алыңыз-қойыңыз"</p> <p>Мақсаты: баланы қарапайым нұсқауларды қабылдауға, түсінуге және орындауға үйрету "алыңыз, қойыңыз, беріңіз, құлатыңыз, көтеріңіз", сөздерді айтуға шақыру: "құлады", "қосулы"; қолдың ұсақ моторикасын дамыту.</p> <p>4. "Ойыншықтарды ауыстырыңыз"</p> <p>Мақсаты: баланы шымшу арқылы ұсақ заттарды алуға үйрету, екі қолдың үйлестіру әрекеттерін дамыту.</p> <p>5. "Текшені текшеге салыңыз"</p> <p>Мақсаты: баланы үлкеннен кішкене дейін алып тастауға және оны нұсқаулыққа сәйкес (алып тастаңыз — салыңыз) қимылмен біріктіріп, қолдың ұсақ моторикасын жетілдіруге үйрету.</p> <p>6. "Ашу-жабу"</p> <p>Мақсаты: баланы қарапайым нұсқауларды түсінуге үйрету (жабу — ашу), іс-әрекеттерді орындау кезінде</p>

сөздерді ("қосулы", "беріңіз", "солай") рефлексивті немесе өздігінен айтуға, қолдың ұсақ моторикасын дамытуға шақыру.

7. "Мұнара"

Мақсаты: баланы текшелерді бірінің үстіне бірін қойып, 3-5 текшеден мұнара салуға, сөйлеу нұсқауларын орындауға үйрету ("текшені алыңыз", "текшені текшеге салыңыз"). Іс-әрекеттерді көрсетумен бірге қолдың ұсақ моторикасын дамыту.

8. "Үй"

Мақсаты: баланы 2 бөліктен тұратын үй құруға үйрету: текше және үшбұрышты призма (шатыр), сөйлеу нұсқауларын түсіну және орындау ("шатырды алыңыз", "текшені қойыңыз" және т. б.), **балаларды** "беріңіз", "үй", "солай", сөздік еліктеулерді айтқызу /ономатопея/: "топ-топ - жоғарғы", қолдың ұсақ моторикасын дамыту.

9. "Жол"

Мақсаты: балаға ғимараттың қарапайым құрылысын үйрету: барлардан (кірпіштерден) жасалған жолдар, ойын үшін жолды пайдалану: қуыршақты оның үстінен жүргізу, көлік жүргізу, балаларды сөздер мен ономатопеяларды айтуға итермелеу: "беріңіз", "қосулы", "ла-ла", "топ-топ", "би-би", қолдың ұсақ моторикасын дамыту.

10. "Машина"

Мақсаты: балада қарапайым дизайн дағдыларын қалыптастыру: ғимараттың тұрақтылығын сақтай отырып, текшені үстелдегі кең жазықтықта жатқан жолаққа қою. Нұсқауларды түсінуге және орындауға үйрету: "кірпіш, текше алыңыз", "кірпішке текше салыңыз", "көлікті айналдырыңыз", балаларды сөздер мен ономатопеяны айтуға шақыру: "текше", "беріңіз", "би-би", қолдың ұсақ моторикасын дамыту.

11. "Қуыршақ Маша"

Мақсаты: қуыршақпен таныстыру. Оның дене мүшелерін атаңыз. Дене бөліктерін өз бөліктерімен байланыстырыңыз. Қарапайым нұсқауларды орындаңыз

II. Сөйлеуді дамыту.

(көзіңізді қайда көрсетіңіз, тұтқаларды көтеріңіз).

12. "Түсті текшелер"

Мақсаты: қабаттасу кезінде олардың біртектілігіне немесе біркелкіліктеріне назар аударып отырып, түстерді ажырата білуге үйрету, нәтижені "осындай", "ондай емес" сөздерімен белгілеу, еліктеу арқылы әрекет ету.

13. "Керемет дорба"

Мақсаты: таныс заттарды жанасу арқылы тануға үйрету, затты қолыңызда ұстап қана қоймай, алақан мен саусақтарды тақырып бойынша жылжыту арқылы сезіну, ойынға эмоционалды оң көзқарас қалыптастыру. "Бұл не?"»

14. "Пошта жәшігі"

Мақсаты: жазықтық пен көлемдік форманы байланыстыра отырып, пішінді жанасу арқылы ажырату: тактильді қабылдау кезінде сынама әдісін қолдануға үйрету.

«Қолыңызды беріңіз!»

Мақсаты: баланың ересек адаммен эмоционалды байланысын дамыту, байланыс орнату.

Ойын барысы: педагог балаға жақындап, оған қолын созады.

- Амандасайық! Қолыңызды беріңіз!

Баланы қорқытпау үшін Сіз тым талапшыл болмауыңыз керек: тым жақындамаңыз, балаға үндеу сөздерін тыныш, тыныш дауыспен айтыңыз. Қарым – қатынасты дұрыс ету үшін еңкейіп немесе орындыққа отырыңыз - ересек адам мен баланың бір-біріне қарап тұрғаны дұрыс.

Сәлем! Сау бол!

Мақсаты: баланың ересек адаммен эмоционалды байланысын дамыту, байланыс орнату.

Ойын барысы: педагог балаға жақындап, сәлемдесу

кезінде қолын бұлғайды.

– Сәлем! Сәлем!

Содан кейін ол баланы сәлемдесуге жауап беруге шақырады.

- Сәлем айтайық. Қолыңызды бұлғаңыз! Сәлем!

Қоштасу кезінде ойын қайталаңады - педагог қолын бұлғайды.

- Сау болыңыз! Сау бол!

Содан кейін ол баланы қоштасуға шақырады.

- Қоштасу үшін қолмен сермеңіз. Сау бол!

Бұл кездесу - қоштасу рәсімі сабақтың басында және соңында үнемі қайталануы керек. Бірте-бірте бала осы жағдайды қайталай бастайды, педагогты кездескенде өз бетінше амандасып, қоштасу кезінде қол бұлғауды үйренеді. Бұл ойын адамдар арасындағы мінез-құлық ережелерін үйрету арқылы пайдалы болып табылады.

Қол шапалақтау!

Мақсаты: баланың ересек адаммен эмоционалды байланысын дамыту, байланыс орнату.

Ойын барысы: Педагог сөздерді айта отыра, қолын шапалақтайды:

– Мен қолымды шапалақтаймын, мен жақсы боламын,

Біз қолымызды шапалақтаймыз, біз жақсы боламыз!

Содан кейін ол кішкентайға онымен бірге қол шапалақтауды ұсынады:

- Бірге қол шапалақтайық.

Егер бала педагогтың әрекетін қайталамаса, бірақ тек қана қарап отырса, сіз оның алақанын өз қолыңызға алып, оларды шапалақтатуға тырысуға болады. Бірақ егер бала қарсылық көрсетсе, талап етпеу керек, мүмкін келесі жолы

ол белсенді әрекет етуі мүмкін.

Ку-ку!

Мақсаты: баланың ересек адаммен эмоционалды қарым-қатынасын дамыту, байланыс орнату; зейінді дамыту.

Жабдық: - қуыршақ (ерітіндіде /в ступке/).

Ойын барысы: педагог балаға ойыншықты көрсетеді (Ақжелкен /петрушка/ жасырылған).

- Ой! Ол жерде кім жасырынған? Онда кім бар?

Содан кейін Ақжелкен сөздермен көрсетіледі:

– Ку-ку! Бұл мен, Ақжелкен! Сәлем!

Ақжелкен тағзым етеді, әр түрлі бағытта айналады, содан кейін қайтадан жасырынады. Ойынды бірнеше рет қайталауға болады.

Шапалақшылар

Мақсаты: баланың ересек адаммен эмоционалды байланысын дамыту, байланыс орнату.

Ойын барысы: Педагог алақанын көрсетіп, балаға оларды сипауды ұсынады.

Бала шапалақтай алады,

Ол өз қолдарын аямайды.

Міне, солай,

Ол өз қолдарын аямайды!

Алақандар!

Мақсаты: баланың ересек адаммен эмоционалды

байланысын дамыту, байланыс орнату.

Ойын барысы: педагог балаға тақпақты тыңдап, қол шапалақтауды ұсынады. Педагог баламен бірге қол шапалақтайды. Соңғы жолдарда қолдарыңызды қанаттар сияқты сермеңіз, содан кейін алақаныңызды баланың басына ақырын қойыңыз.

– Қол шапалақтайық-осылай.

Алақандар! Алақандар!

- Қайда болдыңдар?

- Әжеге бардық!

- Не жедіңдер?

- Ботқа жедік!

- Не іштіңдер?

- Сусын!

Ботқа жеді,

Сусын ішті!

Ш-у-у-у, ұшып кетті,

Олар басымызға қонды!

Мүйізді ешкі

Мақсаты: баланың ересек адаммен эмоционалды байланысын дамыту, байланыс орнату.

Ойын барысы: Педагог тақпақтың мәтінін қимылмен сүйемелдеп айтады. Оң қолыңыздың саусақтарын қысыңыз, тек сұқ саусақ пен кішкентай саусақты алға қойыңыз-мүйізі бар "ешкі" пайда болды. Сөйлеген кезде "ешкіні" жақындатыңыз немесе алыстатыңыз. "Сүземін!" деген сөздермен баланы ақырын қимылмен сүзіп, қытықтаңыз.

Мүйізді ешкі келеді,

Сүзеген ешкі келеді,
Аяқтарымен топ-топ!
Көздерімен хлоп-хлоп:
"Ботқаны кім жемейді,
Кім сүтті ішпейді,
Мен оны сүземін,
Мен сүземін, сүземін!»

Ала қанат сауысқан

Мақсаты: баланың ересек адаммен эмоционалды байланысын дамыту, байланыс орнату.

Ойын барысы: Педагог баланың қолын қолына алып, мәтінді қимылмен сүйемелдей отырып, тақпақты айта бастайды. Педагог дөңгелек қимылмен баланың саусағын алақанына апарады - "ала қанатты сауысқан, ботқаны былғады", саусақпен қимылдар жасайды. "Мынаған берді, мынаған берді" деген сөздермен баланың саусақтарын кішкентай саусақтан бастап кезекпен бүгіңіз. "Мен бұған бермеймін" деген сөздермен баланың бас бармағын бұрып, алақанын қытықтаңыз.

Ала қанат сауысқан

Ботқа пісірді,

Балаларын тамақтандырды:

Мынаған берді, анаған берді,

Оған берді, мынаған да берді,

Және ол бұған бермеді:

Сен, ұлым, кішкентайсың,

Бізге көмектеспедің,

Біз саған ботқа бермейміз.

<p>III. Кеңістікті бағдарлауды қалыптастыру</p>	<p style="text-align: center;">Допты ұстаңыз!</p> <p>Мақсаты: баланың ересек адаммен эмоционалды байланысын дамыту, байланыс орнату; қозғалыстарды дамыту.</p> <p>Жабдық: кішкентай резеңке шар немесе пластикалық шар.</p> <p>Ойын барысы: Педагог допты алады, баланы онымен ойнауға шақырады. Ойынды еденде ұйымдастырған дұрыс: педагог пен бала бір-біріне қарама-қарсы отырады, доп өтіп кетпеуі үшін аяқтарын кең жайып отырады.</p> <p>- Доп ойнайық. Допты ұстаңыз!</p> <p>Педагог допты балаға қарай домалатады. Содан кейін оны допты кері айналдыруға, допты ұстап алуға, ойынның барысы туралы эмоционалды түсініктеме беруге шақырады.</p> <p>- Допты айналдырыңыз! Оп! Мен допты Ұстадым!</p> <p>Ойын біраз уақыт өткізіледі, шаршаудың алғашқы белгісі немесе баланың қызығушылығын жоғалту кезінде ойынды тоқтату керек.</p>
	<p style="text-align: center;">Марғау</p> <p>Мақсаты: баланың ересек адаммен эмоционалды байланысын дамыту, байланыс орнату.</p> <p>Жабдық: жұмсақ ойыншық марғау.</p> <p>Ойын барысы: педагог балаға ойыншық марғауды көрсетіп, оны еркелетуді ұсынады.</p> <p>- Қараңызшы, бізге марғау келді - кішкентай, жұмсақ.</p> <p>Марғауды еркелетейік-осылай.</p> <p>Әрекет өлеңмен бірге жүреді:</p> <p>Киса, кисонка, кисуля! —</p>

Юлия марғауды шақырды.

Үйге асықпа, тоқта! —

Ол қолымен сипады.

Сіз марғаумен ойынды жалғастыра аласыз: оған сүт беріңіз, марғау қалай секіре алатындығын көрсетіңіз, құйрығын сермеңіз.

Доп

Мақсаты: баланың ересек адаммен эмоционалды байланысын дамыту, байланыс орнату.

Жабдық: кішкене пластикалық шар (ол жұмылған алақанға сыйып кетуі тиіс).

Ойын барысы: педагог балаға допты көрсетіп, ойнауды ұсынады.

- Қараңызшы, қандай әдемі доп. Ойнайық: мен допты жасырамын, ал сен оның қай қолында екенін білесің.

Осыдан кейін педагог қолдарын артына қойып, допты жұдырығына жасырады. Содан кейін екі қолды жұдырықпен алға қойып, баланы доптың қай қолында екенін болжауға және көрсетуге шақырады. Содан кейін ол қолын аударып, алақанын ашады.

- Доп қай қолда – тап! Мен оны дұрыс таптым-міне, доп, қараңыз! Допты тағы бір рет жасырайық!

Балаларға бұл ойын ұнайды, сондықтан ойын әрекетін бірнеше рет қайталау қажет болуы мүмкін.

Күн қояны

Мақсаты: баланың ересек адаммен эмоционалды байланысын дамыту, байланыс орнату.

Жабдық: жақтаудағы кішкентай айна (өткір жиектері жоқ).

Ойын барысы: Айна алдын-ала дайындалуы керек. Күн терезеге қараған сәтті таңдағаннан кейін тәрбиеші айна

IV. Дұрыс сөйлеу тыныс алуын дамыту

алып, Күн сәулесін алады. Сонымен қатар, түсініктеме арқылы баланың назарын күн шуақты "қоянның" қабырғаға, төбеге, қабырғадан диванға және т. б. қалай секіретініне аударады.

- Қараңызшы, қабырғада күн шуақты қоян бар! Ол қалай секіреді-секіру-секіру!

Сіз баланы жарық нүктесіне тигізуге шақыра аласыз. Содан кейін сәулені баяу итеріп, балаңызға күн қоянын ұстауды ұсыныңыз.

- Қоянға қол тигізіңіз-осылай. О! Қараңыз: күн қояны қашып кетеді-Қоянды ұстаңыз! Қандай шапшаң қоян, қаншалықты секіреді. Енді ол төбеде-оны алмаңыз!

Егер балаға ойын ұнаған болса, сіз оған рөлдерді ауыстыруды ұсына аласыз – оған айна беріңіз, сәулені қалай ұстау керектігін, "қоянның"қимылдарын қалай басқаруға болатындығын көрсетіңіз. Ойын барысында барлық әрекеттерге түсініктеме беруді ұмытпаңыз.

Сағат

Мақсаты: баланың ересек адаммен эмоционалды байланысын дамыту, байланыс орнату.

Ойынның барысы: ойынның басында мұғалім баланың назарын қабырға сағаттарына аударады, содан кейін сағаттарда ойнауды ұсынады.

- Қабырғада қандай сағат бар екенін қараңыз. Сағат: "тик-так!"- Сағаттарда ойнайық!

Педагог еденге отырады, баланы тізесіне бетпе – бет отырғызады, баланың қолын өз қолына алады (қолдары шынтаққа бүгілген) және сағаттың барысына еліктей бастайды – алға - артқа қозғалыстар жасайды, баланы өзімен бірге алып жүреді.

- Сағаттар: "тик-так! Тик-солай!»

Дәл осы ойынды кезекпен уақытты өзгерту арқылы жасауға болады – сағаттар баяу және жылдам соғуы мүмкін.

<p>V. Дауыспен жұмыс</p>	<p style="text-align: center;">Мен қуып жетемін!</p> <p><i>Мақсаты: баланың ересек адаммен эмоционалды байланысын дамыту, байланыс орнату; қозғалыстарды дамыту.</i></p> <p><i>Ойын барысы: Педагог баланы қуып жетуге шақырады.</i></p> <p><i>- Қуып жетейік: Сен қашып кетесің, мен сені қуып жетемін! Мен қуып жетемін!</i></p> <p><i>Бала қашып кетеді, ал ересек адам оны қуып жетеді. Бұл жағдайда асықпаңыз - балаға жүгіруге, тез және ептілік сезінуге мүмкіндік беріңіз. Содан кейін педагог баланы ұстап алады-оны құшақтайды, тоқтатады.</i></p> <p><i>Айта кету керек, бұл ойын эмоционалды түрде шиеленіседі, балаға қауіп элементі бар. Сонымен қатар, ойын барысында тығыз дене байланысы пайда болады. Сондықтан, сіз ересек адам мен оның арасында белгілі бір дәрежеде сенім болған кезде балаға осындай ойын ұсына аласыз. Егер бала қорқып кетсе, талап етудің қажеті жоқ – оны басқа уақытта көріңіз.</i></p>
	<p style="text-align: center;">Жоғарыда-төменде. Кім жоғары?</p> <p><i>Мақсат. Кеңістіктік көріністерді дамыту.</i></p> <p><i>Ойын материалы: көк аспан, жасыл шалғын және өзен бейнеленген сәндік кесте.</i></p> <p><i>Кестенің әртүрлі жерлерінде ілгектер тігілген. Үстелде картоннан кесілген немесе фанерден кесілген Жұлдыздар, ұшақтар, құстар, инеліктер, бақалар, балықтар, жануарлар және т. б.</i></p> <p><i>Ойынның мазмұны. Бала үстелге шығып, пішінді тартады. Алынған затты атайды және оны декоративті кестеге бекітеді, осылайша оның кеңістіктегі нақты орны көрінеді. Мысалы, егер бала ұшақты алса, онда ол оны жоғарғы жағына, ал егер ол балықты алса, төменгі жағына бекітеді. Осылайша ол: "ұшақ жоғарыда ұшады. Балық су түбінде жүзеді".</i></p> <p><i>Бұл ойында ұғымдар жоғарыда – төменде, жоғарыда – төменде бекітілген. Бала заттарды олар болуы мүмкін</i></p>

нақты жағдаймен байланыстыруды үйренеді. Ойын байқауды, зейінді, қиялды дамытуға ықпал етеді.

Телефонмен сөйлесу.

Мақсат. Кеңістіктік көріністерді дамыту.

Ойын материалы. Таяқша (көрсеткіш).

Ойын ережелері. Таяқшамен қаруланып, оны сымдармен жүргізе отырып, телефон арқылы кімге қоңырау шалатынын білу керек: мысық Леопольд, қолтырауын Гена, бауырсақ, қасқыр кімге қоңырау шалады?

Ойынды әңгімеден бастауға болады: "Бір қалада бір алаңда екі үлкен үй болды. Бір үйде мысық Леопольд, Гена қолтырауын, бауырсақ және қасқыр тұрды. Түлкі, қоян, Чебурашка және тышқан басқа үйде тұрды. Бір күні кешке мысық Леопольд, Қолтырауын Гена, бауырсақ және қасқыр көршілеріне қоңырау шалуға шешім қабылдады. Кім кімге қоңырау шалғанын болжаңыз".

VII. Артикуляция органдарының қозғалғыштығын дамыту

Кімнің үйі қайда?

Мақсат. Сандарды салыстырыңыз, балаларды қозғалыс бағытын анықтай білуге үйретіңіз (оңға, солға, түзу) .

Ойын материалы. Сандары бар карточкалар жиынтығы.

Ойын ережелері. Ересек адам жетекші болып табылады. Баланың нұсқауы бойынша ол сандарды үйлерге бөледі. Әрбір жол торабында бала қай жолды – оңға немесе солға бұру керектігін көрсетуі керек. Егер Сан тыйым салынған жолға оралса немесе шарт орындалатын дұрыс емес жолмен жүрсе, онда бала ұнай жоғалтады. Жүргізуші бұл жағдайда санның жоғалғанын атап өтуі мүмкін. Егер жол торабын дұрыс өтсе, онда ойыншы ұнай алады. Бала кем дегенде он ұнай жинаған кезде жеңеді. Ойыншылар рөлдерді өзгерте алады, жол тораптарындағы жағдайларды да өзгертуге болады.

Күн.

Мақсаты: бет бөліктерінің орналасуы туралы білімді бекіту, өз денесін бағдарлай білу.

Жабдық: адамның бет-әлпетін сызбалық бейнелеу.

Мазмұны: балаларға адамның бет-әлпетінің сызбалық бейнесі (мұрын) ұсынылады. Оған беттің бөліктерін (көз, қас, ерін) қою ұсынылады. Содан кейін бала көзін жұмып, бұл тапсырманы қайтадан орындайды, бетінің барлық бөліктері бір-біріне қатысты қай жерде орналасқанын айтады.

Ойыншықтарды табыңыз

Мақсаты: баланы кеңістікте қозғалуға, педагогтың нұсқауларына сәйкес бағытты сақтауға және өзгертуге, бағдарды ескере отырып, сөйлеуде кеңістіктік терминологияны қолдануға үйретеді. (басында педагогпен бірге қозғалады)

Жабдық: әртүрлі ойыншықтар

Мазмұны: балаға барлық ойыншықтардың жасырылғаны туралы хабарланады. Оларды табу үшін сіз "кеңестерді" (нұсқауларды) мұқият тыңдап, оларды орындауыңыз керек. Ойыншықты тапқаннан кейін бала қай бағытта жүргенін, қай бағытқа бұрылғанын, ойыншықты қайдан тапқанын айтады.

Тыныс алу жаттығуларының кешені педагогпен бірлесіп және педагогтың нұсқауы бойынша өздігінен орындалады :

- Беттерді үрлеп, жиналған ауаны ұстаңыз.
- Біз беттерді тартып, оларды босаңсытамыз.
- Біз беттерді үрлеп, саусақтарымызбен оларға күрт қысым жасаймыз (біз ауаны ернімізден шығарамыз).
- Ауызды ауамен "шайыңыз", оны үрленген беттердің артына айналдырыңыз.
- Ауаны ауыздың бір бұрышынан немесе екінші бұрышынан кезекпен үрлейміз.
- Тегіс бетінде жатқан мақта жүнін, қауырсынды оңай үрлейміз.
- Біз қағаз жолағына үрлейміз, ол дірілдейді.
- Біз конфетиге үрлейміз, сонда ол көтеріліп, төмендейді.
- Дем шығарғанда дауысты дыбыстарды баяу айтамыз.
- Жалын жыпылықтауы үшін шамға үрлеңіз.
- Біз суда жүзетін жеңіл пластиктен немесе қағаздан жасалған ойыншықтарға үрлейміз.
- Ауа көпіршіктерін бақылап, суға түтік арқылы үрлеңіз.
- Сабын көпіршіктерін жіберіңіз.

- Тілді шығарған кезде шамға үрлеп, оны үрлеңіз.
- Тілдің ұшынан қағазды, мақтаны үрлеңіз.

«Шам»

Бастапқы позиция-үстелде отыру. Сіздің алдыңызда үлкен шам тұрғанын елестетіп көріңіз. Терең дем алып, шамды бір дем шығаруға тырысыңыз. Енді алдыңызда 5 кішкентай шамды елестетіп көріңіз. Терең дем алып, бұл шамдарды дем шығарудың кішкене бөліктерімен үрлеңіз.

"Ауру саусақ" - бала тілдің кең, жалпақ ұшын ернінің арасына қояды (яғни ерні тілдің ұшын сәл ұстайды) және саусаққа үрлейді. Ауа тіл арқылы тіл мен жоғарғы ерін арасындағы кішкене саңылау арқылы өтіп, терең дем алып, ұзақ, тегіс дем шығарады. Беттер үрленбейді. 2-3 рет қайталайды.

"Мұрынмен тыныс алу"

Бір танаумен тыныс алыңыз,
Және сізге тыныштық келеді.

Бастапқы позиция

1-оң жақ танауды оң қолдың сұқ саусағымен жабыңыз, сол жақта тыныш, ұзақ дем алыңыз;

2-ингаляция аяқталғаннан кейін оң жақ танауды ашыңыз өкпенің ауасынан максималды босатумен және диафрагманы мүмкіндігінше жоғары көтерумен тыныш ұзақ дем шығару.

"Сүңгуір"

Бастапқы позиция-тұру. Терең дем алыңыз, деміңізді ұстаңыз, мұрныңызды саусақтарыңызбен жабыңыз. Суға сүңгіген сияқты отырыңыз. 5 - ке дейін санап, шығыңыз - мұрынды ашып, дем шығарыңыз.

"Допты үрлеңіз"

Бастапқы позиция - шалқасынан жату. Балалар іштің бұлшық еттерін босаңсытып, дем ала бастайды, мысалы, қызыл түсті (түстерді өзгерту керек). Кідірту-тыныс алуды тоқтату. Дем шығару-ішіңізді мүмкіндігінше тартыңыз. Кідірту-тыныс алу, ал еріндер түтікпен созылып, ауаны шумен "ішеді".

"Тыныс алу"

Тыныш-тыныш біз дем аламыз,
Біз жүрегімізді естиміз.

1-кеуде кеңейе бастаған кезде мұрын арқылы баяу тыныс алу-ингаляцияны тоқтатып, 4с үзіліс жасаңыз;

2-мұрын арқылы тегіс дем шығару.

"Ерін түтігі"

Дұрыс тыныс алу үшін,

VIII.

Ономатопеяны /еліктеуді/ қалыптастыру

Біз ауаны жұтуымыз керек.

1-мұрын арқылы толық тыныс алу, ішті тарту;

2 - ерінді "түтікке" бүктеп, ауаны күрт тартып, барлық өкпені сәтсіздікке толтырыңыз;

3-ауаны жұту сияқты жұту қозғалысын жасаңыз;

4-2-3 с үзіліс жасаңыз, содан кейін басыңызды жоғары көтеріп, мұрын арқылы ауаны тегіс және баяу шығарыңыз.

Ойын жаттығулары:

Қағаздағы "ұзын-қысқа" екі сызық қысқа және ұзын. Педагог қысқа сызық бойымен жүргізіп, дауысты /а / дыбысын айтады, содан кейін ұзын сызық бойымен жүргізіп, /а/ дыбысын ұзақ айтады. Мен балаға ұсынамын. Бала дауысты дыбыстарды айтады /о/, /Ү/, /және/, /Е/, /У/ саусақпен олардың ұзындығына сәйкес сызықтар бойымен.

"Үш жол" мен балаға әр түрлі ұзындықтағы үш түсті жол мен үш машинаны ұсынамын. Мен баланы машинаның дыбысына еліктеп ұзақ және қысқа дыбыстар шығарып, әр жолды басып өтуге шақырамын.

"Жел" мен балаға қатты желге еліктеуді ұсынамын: У-У-У..., содан кейін тыныш: у-у-у...

"Жақын-алыс" біз баламен пойыздың алыс сигналын имитациялаймыз, содан кейін оған жақын; біз жылап жатқан баланың дауысын ойнаймыз /уа/ жақын болғанда және /уа/ алыс болғанда (тыныш-қаттырақ).

" Үш аю " ертегісіндегі аюлардың дауыстарына еліктеу: Михаил Иванович, Настасья Петровна, және Мишуткалар жоғары немесе төмен дауыспен.

"Кім айқайлайды?"Баланың алдында жануарлар мен олардың балаларының суреттері. Бала аналардың дауыстарына төмен дауыспен және балаларының жоғары дауысымен еліктейді.

Айна алдында тіл мен ерінге арналған артикуляциялық жаттығулар кешені, еліктеу мұғалімімен және өз бетінше.

Бала ойын түрінде логопедтің үлгісі бойынша және шот бойынша орындайды:

**IX. Саусақ гимнастикасы
Логоритмикалық әндер**

Ерінге арналған жаттығулар

- Біз кезекпен ернімізді түтікке салып, күлімсіреп созамыз.
- Төменгі ерінді жоғарғы тістермен "тараңыз".
- Жоғарғы ерінді төменгі тістермен "тараңыз".
- Біз екі ерінді де аузымызға тартамыз.
- Ауыздың бұрыштарын кезекпен тартыңыз.
- Біз ернімізді "созып" алға тартамыз.
- Біз ернімізді "созып" алға тартамыз және екі бағытта да айналмалы қозғалыстар жасаймыз.
- Жабық еріндер арқылы үрлеңіз.
- Біз кезек – кезек төменгі ерінді жоғарғы тістермен, ал төменгі-жоғарғы тістермен тістейміз.
- Біз ернімізді ұрамыз. Ысқырықпен біз сүйісуді имитациялай отырып, ернімізді тартамыз.
- Дауысты дыбыстарды үнсіз айтамыз [а-о-у-и-у-у-о-а].
- Дыбыстарды тез, қысқа және анық қайталаңыз [п]: [п-п-п-п]; [М]: [М-М-М-М]; [В]: [В-В-В-В].
- Тығыз қысылған еріндермен дауыстауға тырысамыз.
- Біз ернімізге қағаз салып, оны түкіреміз.
- Резеңке және пластикалық сақинаны ерніңізбен ұстаңыз.
- Ерніңізбен жіңішке сабанды, кеңірек түтікті, содан кейін кеңірек диаметрлі түтікті ұстаңыз.
- Біз сұйықтықты түтік арқылы сорамыз.

Төменгі жаққа арналған жаттығулар

- Біз кезекпен аузымызды ашамыз, содан кейін жабамыз.
- Төменгі иекті төмен түсіріп, оны осы қалыпта 5 секунд ұстаңыз.
- Ауызды баяу ашыңыз, оны бірнеше секунд ұстаңыз, содан кейін баяу жабыңыз.
- Есінеуге еліктеңіз.
- Біз ауызды сәл ашамыз, содан кейін жартылай ашамыз, мүмкіндігінше кең ашамыз, содан кейін кезең-кезеңімен жабамыз.
- Үстелге отыра отырып, шыншағымызды үстелге қойып, басымызды қолымызға түсіріп, иегіңізді алақаныңызға басыңыз. Біз аузымызды баяу ашып,

жабамыз.

"Тіл үшін"

"Қоршау" - кең күлімсіреу, қысылған тістерді көрсету (Жоғарғы тістер төменгі жағында орналасқан). Бұл позицияны 5-7 С ұстаңыз.

"Піл" - ернізді сабанмен алға созыңыз (тістер қысылған). 5-7 С ұстаңыз.

"Қоршау" мен "піл" арасында ауысыңыз.

Төменгі бөлігі қозғалмайды, тек еріндер қозғалады. 5-6 рет қайталайды.

"Тентек тіл" - тілдің кең жалпақ ұшы

ернімен "ня-ня-ня" деп айту. 3 рет қайталаңыз.

"Табаққа құймақ" — тілдің кең, жалпақ ұшын төменгі ерінге қойып, бір рет "ня" ("құймақ пісіріп, оны табаққа салқындатыңыз"). Тіл қозғалмауы керек. Аузы сәл ашық. Бұл позицияны 3-10 с ұстаңыз, 2-3 рет қайталаңыз.

қосқыштарда: "марғау-желкен", "ине-ине", "піл Бақа", "біз тістерді тазалаймыз".

"Тістерімізді тазалаңыз" - аузыңызды ашып, тістеріңізді көрсетіп күліңіз. Содан кейін

тілдің ұшымен "тістеріңізді тазалаңыз", оны солдан оңға қарай жылжытыңыз (алдымен төменгі,

содан кейін жоғарғы). Тілдің ұшы тістердің артында болуы керек. Еріндер күледі бәрі

уақыт, төменгі жақ қозғалмайды. Әр бағытта 5-6 қозғалысты қайталаңыз.

"Төмпешік" - аузыңызды кең ашып, күлімсіреп, тістеріңізді көрсетіңіз. Тілдің ұшымен төменгі тістерге сүйеніңіз. Тілдің артқы жағы жоғары көтеріледі. Тілі қатты,

тістердің артына "түспейді". 5-10 с ұстаңыз. қайталаңыз

Ойын жаттығулары:

Бала "А", "О", "У", "және", "Е" дауысты дыбыстарын дұрыс айтады.

Біз ән айтамыз, дауысты дыбыстарды айтамыз :

"Тамағыңды көрсет ""А-А-А", А-а-А-А-А-а деп айт

"Қоян жылайды ""О-О-О" - оның құлағы ауырады

"Саусағыңды батыр" е-е, анам саусағыңмен қорқытады

e-e-e-e дейді.
 "Тышқан сықырлайды" және-И-И-и. Тышқан қалай сықырлайды? И-И-И-И-И-И..
 "Параход жүзеді, ән айтады"
 "Аш аю" аш аю отырады "Ы-Ы-Ы" рыылдайды.
 "Пойыз" ойыншықтарды қуып жіберді: "У-У-У-У-У"
 "Сәби жылайды" сәби жатып, қатты айқайлайды:
 "УА-УА-УА!»
 а-а-а-А-А-А-А-А-А-А
 "Олар орманда айқайлайды" а-а-а-у-ау-АУ-АУ-АУ!
 /А-О-У-ЖӘНЕ АУЮ, АУЮ, АОИ /
 "Ерін - Ерін "п", "Б", "М"дыбыстарын қою,
 Міне сиыр: "МУ-МУ-МУ! Сүт кімге береді? "МУ-МУ-МУ"
 Мен өзім ботқаны жеймін!
 Мысық марғауды шақырады:" мияу-мияу-мияу",
 қайталаңыз:"мияу-мияу-мияу".
 Кел, ешкі, маған! МЕ-МЕ-МЕ!
 "Саусақ ауырады" БО-БО-БО..
 Көлік гылдап тұр:" БИ-БИ-БИ " сен қымбаттым кет!
 "БИ-БИ-БИ"
 Балық ауаны аузына алады және не айтылғанын естімейді: "АП-АП"
 Төменде енде тышқан сықырлайды," пи-ПИ-ПИ " дейді.
 "ерін-тіс" "В", "Ф"
 Аспандағы ұшақ, бұлтта жел соғып тұр: "ВУ-ВУ-ВУ!»
 Жолда кірпі жүгіріп, қуанышпен күрсінеді: "УК-УК-УФ!»
 Бұл бақ-бақ. Үрлесен, онда ештеңе жоқ: "ФУ-ФУ-ФУ"
 "Шу" "Т", "Д", "Н"
 Мен балғамен ұрамын, сынықтарды салғым келеді:
 "ТУК-ТУК-ТУК!»
 Балға Қағады: "ТУК-ТУК-ТУК!»
 Балға соғады: бума-бума-бума...
 Сағаттар тыныш: ТИК-ТАК, ТИК-ТАК, ТИК-ТАК
 Аю орманда жүреді: "жоғарғы ТОП"
 Мен сыбызғыда ойнаймын: "ДУ-ДУ-ДУ!»
 Маған кімпіт бер, қалаймын "БЕР-БЕР-БЕР" деймін.
 Қоян терезенің жанында отырады. Мен қоянға сәбіз беремін: "МӘ-МӘ"
 "Сіз маған ойыншық бересіз бе?"ЖОҚ-ЖОҚ..»
 "артқы тілділер ""К", "Г", "Х"
 Біз қызыл қолшатырды алып, жаңбырға барамыз:
 "КАП-КАП-КАП!»
 Тауық: "КО-КО! Тауықтар қайда? Алыс!""КО-КО"
 Куку куку: "КУ-КУ, КУ-КУ, КУ-КУ"

Мұхитта кім тұрады? КИТ, КИТ, КИТ!
 Филиалда кім отырады? МЫСЫҚ, МЫСЫҚ, МЫСЫҚ.
 Қаздар шалғындарға жіберіліп, арамишөптерді
 қысады: "ГА-ГА-ГА"
 Міне, жылқы: "ГО-ГО!"- олар алысқа секірді: және-ГО,
 және-ГО.
 Дөп еденге құлады: "БУХ!»
 Циркте ит секіреді: ХОП-ХОП! ХОП-ХОП!
 "ысқырық" "С", "З".
 Ойын жаттығулары:
 "Су ағып жатыр": КССССС....
 "Сорғы": С-С-С-С-С-С-С-С-С-С....
 Біз буындарды айтамыз: sa-sa-sa
 СОО-СО -
 СЫ-СЫ-СЫ
 СУ-СУ-СУ
 -ЖО-ЖО-СЫ-БАБЫНА СЫ-СУ-СУ-СУ-СА-СА
 СҮ-СА-СЫ СЕ-СЕ-СЕ - СО-СА-СО-СА
 "Москит ұшады": ZZZZZZZZZZZZZZ...
 "Жылан ысқырады" - мұғалім жорғалап келе жатқан
 жыланды қолымен бейнелеуді және оның қалай
 ысқырғанын көрсетуді ұсынады. Бала дыбысты " W " деп
 атайды немесе жыланның жорғалап бара жатқанын
 тыныш бейнелейді.
 "ысқырған" Ш
 "Екі жыланның әңгімесі" мұғалім бір жағынан, бала
 екінші жағынан үстелде жыландарды қолдарымен
 бейнелейді және жыландардың тілінде "әңгімелеседі": ш.
 ш! Тшш. Ш! - Ш! ТШШ!
 "Тап" ойыны. Балада Қасқыр, нәресте, құс бейнеленген
 суреттер бар. Ересек адам түсіндіреді: " Қасқыр
 жылайды: у-у-у", " сәби жылайды: а-а-а", "құс ән айтады:
 и-и-и". Баладан ересек дыбысқа сәйкес келетін суретті
 көтеруді сұраймыз.
 Ойын жаттығулары: "кімнің дауысын көрсет?"
 Қасқыр жылайды (у-у-у), нәресте жылайды (а-а-а), құс ән
 айтады (и-и), науқас айқайлайды (о-о-о). Педагог
 кез-келген дауысты дыбысты ұзақ уақыт айтады, ал
 бала тиісті суретті көрсетеді.
 "Қол шапалақтау" егер сөз /және/ деп басталса, бала қол
 шапалақтайды, егер /О/ - қолын көтереді: құлақ, ине,
 аралар, арка, бұлт, үйрек, ойыншық...
 "Саусақтар сәлемдеседі" - оң қолдың бас бармағының
 ұшымен барлық басқа саусақтардың ұштарына кезекпен

тигізіңіз. Сол қолдың және екі қолдың саусақтарымен бірден жасаңыз.

"Қолдар сәлемдеседі" - оң қолдың саусақтары сол қолдың саусақтарымен сәлемдеседі.

" жұдырық 1" - кезек-кезек қолдың саусақтарын жұдырыққа жинап, үлкенінен бастаңыз. Оң, сол қолыңызбен және екі қолыңызбен жасаңыз.

" жұдырық 2" саусақтарды жұдырыққа кезекпен жинаңыз. Оң, сол қолыңызбен және екі қолыңызбен жасаңыз.

"Жұдырықтан 1" саусақтарыңызды жұдырыққа жинаңыз (жоғарғы жағында бас бармақ), содан кейінбас саусағыңыздан бастап оларды кезекпен түзетіңіз. Оң, сол қолмен және екі қолмен жасаңыз.

"Жұдырықтан 2" саусақтарды жұдырыққа, бас бармақты жұдырықтың ішіне жинаңыз, содан кейін оларды қызғылт саусақтан бастап кезекпен түзетіңіз. Оң, сол қолыңызбен және екі қолыңызбен жасаңыз.

"Ешкі" - сұқ саусақ пен кішкентай саусақты түзетіңіз, бас бармақ бүгілген ортаңғы және сақина саусақтарын ұстайды. Оң қолыңызбен, сол қолыңызбен және екі қолыңызбен жасаңыз.

"Қоян" - индексті және ортаңғы саусақтарды жоғары қарай түзетіңіз, ал саусақтың және кішкентай саусақтың ұштарын бас бармақтың ұшымен байланыстырыңыз.

"Мысық" сұқ саусақ пен кішкентай саусақты жоғары қарай түзетіңіз, ал ұштарылған ортаңғы және сақина саусақтарын бас бармақтың ұшына жалғаңыз. Оң, сол қолыңызбен және екі қолыңызбен жасаңыз.

"Мысық мияулайды "" мысық "жасау, содан кейін өсіру-ортаңғы және сақинаны бас бармақпен азайтып, "мияу-мияу" деп айту. Оң, сол қолыңызбен және екі қолыңызбен жасаңыз.

"Тышқан "жасау" мысық", сұқ саусақ және кішкентай саусақ оларды ортаңғы және сақина саусақтарына апарып, қатты бүгіңіз. Оң, сол қолмен және екі қолмен жасаңыз.

"Тышқан сықырлайды "-" тышқан "жасаңыз, содан кейін өсіріңіз-ортаңғы және сақина саусақтарын бас бармақпен азайтыңыз, "пи-пи" деп айтыңыз. Оң, сол қолмен және екі қолмен жасаңыз.

"Жылқы секіреді" — ортаңғы саусағыңызды созыңыз, қалған саусақтарыңыз үстелге" секіреді", сонымен бірге

тіліңізді қағыңыз.

"Ұлу" алақанды үстелге қойып, индекс пен ортаңғы саусақтарды көтеріңіз ("ұлудың антенналары"). Оң, сол қолыңызбен және екі қолыңызбен жасаңыз.

"Ұлу жорғалайды" - " ұлу " жасаңыз және бас бармақ пен сақина саусақтарын, қызғылт саусақты көтермей, қолыңызды үстелдің айналасында баяу жылжытыңыз. Оң, сол қолмен және екі қолмен жасаңыз.

"Ит" - индексті, ортаңғы және сақина саусақтарын, бас бармақты жоғары көтеріңіз, қызғылт түсті төмен түсіріңіз (алақан столеребрада жатыр). Оң, сол қолыңызбен және екі қолыңызбен жасаңыз.

"Ит үреді" - "ит" жасау және қызғылт саусақты жоғары (сақина саусағына дейін) төмен қарай жылжыту, " гав-гав " деп айту. Мұны оң, сол қолыңызбен және обимирукамен жасаңыз.

"Ара "-сұқ саусақты түзетіңіз (қалған саусақтар бас бармақты ұстайды) және оны сағат тілімен және сағат тіліне қарсы бұраңыз, "Z-Z-z" деп айтыңыз. Оң, сол қолыңызбен және екі қолыңызбен жасаңыз.

"Қоңыз" – бала саусақтарын жұдырыққа, сұқ саусаққа және кішкентай саусаққа қысады-оны созып, шетке таратады. Ол саусақтарын қимылдатады, рифмаларды айтады: "қоңыз ұшады, қоңыз жылдайды және мұртымен қозғалады!».

"Адам "-сұқ және ортаңғы саусақтар үстелдің айналасында" жүреді-жүгіреді " (қалған саусақтар бас бармақты ұстайды). Оң, сол, екі қолмен орындаңыз.

"Саусақтар серуендеуге шықты" бала мәтінге сәйкес п едагогпен бірге әрекеттерді орындайды.

Саусақтар серуендеуге шықты,

Ал екіншісі қуып жетеді,

Ал үшіншісі жаяу,

Ал төртіншісі...

Ал, бесінші жүгіріп, жолдың соңында құлады.

"Отбасы"

Бұл саусақ атасы.

Бұл саусақ әже.

Бұл саусақ әке.

Бұл саусақ Анашым.

Бұл саусақ мен!

Міне, менің бүкіл отбасым.

"Ағайындылар" бала питомникті хормен саусақтарын

	<p><i>бүгеді.</i></p> <p><i>"Суретті бояңыз" бала суретті бояйды. Қарындашты дұрыс ұстайды, заттың контурынан шықпауға тырысады.</i></p> <p><i>Ойын тапсырмалары: " анама моншақтарды жинаңыз", " етік байлаңыз", "жармаларды банкаларға салыңыз".</i></p>
--	--

4. Дефектологиялық сүйемелдеу

Дефектологиялық сүйемелдеу баланың эмоционалды және интеллектуалдық әлеуетін дамытуға, өнімді іс-әрекеттерді, құрдастарымен және ересектермен өзара әрекеттесудің әртүрлі жағдайларында коммуникативті дағдыларды қалыптастыруға қолайлы жағдайлар жасауға бағытталған.

.Ұйымдастырылған түзету сабақтары балалардың дамуындағы кемшіліктердің орнын толтыруға, алдыңғы оқытудағы олқылықтардың орнын толтыруға, эмоционалды-жеке саланың жағымсыз ерекшеліктерін жеңуге, оқу қызметін қалыпқа келтіруге және жетілдіруге, өзін-өзі бағалауды, өнімділікті, белсенді танымдық белсенділікті арттыруға бағытталған.

Баланың мүмкіндіктеріне сену, оған деген сүйіспеншілік, оның проблемаларына қарамастан, оның өзіне және басқа адамдарға деген оң көзқарасын қалыптастыруға ықпал етеді, өзіне деген сенімділік сезімін, басқаларға деген сенімділікті қамтамасыз етеді.

Жұмыс бағыттары

Түзету жұмыстары оның негізгі мазмұнын ашатын өзара байланысты бағыттарды қамтиды: диагностикалық, түзету-дамыту, консультациялық-ағартушылық және профилактикалық.

Диагностикалық бағыт мыналарды қамтиды:

- * білім беру бағдарламасын игеру кезінде аутизм спектрі бұзылған баланың ерекше білім беру қажеттіліктерін анықтау;
- * аутизм спектрі бұзылған баланың психикалық және (немесе) физикалық дамуындағы бұзылулардың кешенді психологиялық-педагогикалық диагностикасын жүргізу;
- * баланың өзекті және жақын даму аймағының деңгейін анықтау, оның резервтік мүмкіндіктерін анықтау;
- * дамудың әлеуметтік жағдайын және баланы отбасылық тәрбиелеу жағдайларын зерттеу;
- * АСБ бар баланың бейімделу мүмкіндіктері мен әлеуметтену деңгейін зерттеу;
- * баланың даму деңгейі мен динамикасын жүйелі жан-жақты бақылау (даму динамикасын, білім беру бағдарламаларын игерудің сәттілігін бақылау).

Түзету және дамыту бағыты мыналарды қамтиды:

- * аутизм спектрі бұзылған баланың дамуы үшін оның ерекше білім беру қажеттіліктеріне сәйкес түзету бағдарламалары /әдістемелері, оқыту әдістері мен тәсілдері үшін оңтайлы таңдау;
- * даму бұзылыстары мен оқу қиындықтарын анықтау үшін қажетті жеке және топтық түзету-дамыту сабақтарын ұйымдастыру және өткізу;
- * жоғары психикалық функцияларды, эмоционалды-ерікті, танымдық және сөйлеу салаларын түзету және дамыту;

- * жетілген жеке көзқарастарды дамыту және нығайту, дербестікті, жеке дербестікті бекітудің барабар нысандарын қалыптастыру;
- * мінез-құлық пен эмоционалды жағдайларды реттеу тәсілдерін қалыптастыру;
- * құрдастар тобында тұлғалық қарым-қатынас нысандары мен дағдыларын, коммуникативтік құзыреттілікті дамыту;
- * нақты өмірлік жағдайларда әлеуметтік құзыреттілікті арттыруға және бейімделуге ықпал ететін ақпаратты алу және пайдалану дағдыларын қалыптастыру.

Ерекшелік келесі тармақтар:

- * аутист балаларды оқыту бағдарламасы уақыт өте келе созылады, өйткені өткен материалды бекіту үшін көп уақыт пен күш қажет;
- * бағдарлама "жалпыдан жекеге" көшу принципіне негізделген (яғни, біз баланы оқиғаны қабылдауға үйретеміз, содан кейін оны бөлшектерге, егжей-тегжейлерге талдау жасай отырып "бөлеміз"), бұл принцип аутист балаларды жаһандық оқуға, келісімді сөйлеуге, санауға үйретуде қолданылады;
- * бағдарлама балалардың педагогпен жеке және топтық сабақтарын қарастырады.

Сабақтың маңызды нәтижесі - оларда қалыптасқан дағдыларды баланың оқу жұмысына көшіру, сондықтан маманның түзету бағдарламаларын бағдарламалық оқу материалымен байланыстыру қажет.

Сабақтар аптасына 2 рет 20-30 минуттан өткізіледі, сабақтар жеке немесе оқу қызметіндегі түзетілетін кемшіліктердің, олқылықтардың немесе ұқсас қиындықтардың ұқсастығы негізінде жасақталған шағын топтарда (2 білім алушыдан) жүргізіледі. Балалар өздеріне қол жетімді тапсырмаларды орындауы керек, сабақ құрылымы аясында ұсталуы керек, сабақтың әртүрлі сәттерінде негізгі талаптарды, ұсыныстарды орындауы керек.

Материалды игеру сапасына қойылатын талаптар әр бала үшін әр түрлі. Ең алдымен, жалпы зерттелетін материалдың негізінде баланың даму динамикасы, оның сабаққа деген көзқарасы, ұсынылған материалға деген қызығушылығы, тапсырмаларды орындаудағы тәуелсіздік дәрежесі бағаланады.

Даму динамикасын қадағалау мақсатында материалды игеру сапасын бағалау әдістері:

- *сабақтар барысында бақылау.*
- *диагностикалық жұмыстар: бастапқы, аралық, қорытынды.*

4.1 Дефектолог-мұғалімнің түзету жұмысының мазмұны

Түзету жұмыстарының міндеттері	Тақырыбы	Жетістік көрсеткіштері
I. Диагностика		
<p>- сөйлеудің коммуникативті жағының деңгейін анықтау (өзара әрекеттесу, байланыс);</p> <p>- баланың өзі туралы идеяларының қалыптасу деңгейін анықтау және қоршаған орта, объектілер және табиғат құбылыстары;</p> <p>- бастапқы математикалық және кеңістіктік көріністерді анықтау;</p> <p>- импрессивті сөйлеу деңгейін анықтау (нұсқауларды түсіну);</p> <p>- сұрақтарды түсіну қайда? қайда? қайдан? Неліктен? (себеп-салдарлық байланыстар);</p> <p>- психикалық процестердің даму деңгейін тексеру.</p>	<p>Мінез-құлықты бақылау (көпшіл, тұйық, ұялшақ). Қозғалтқыш сферасының жағдайы (жүру, қалып, жалпы моторика және ұсақ моторика).</p> <p>Өзін-өзі бейнелеу, жақын орта, объектілер туралы идеялар, тірі және жансыз табиғат.</p>	<p>- деңгейді анықтау, коммуникативті жағы, сөйлеу (өзара әрекеттесу, байланыс);</p> <p>- бағдарламалық материалды игеруде баланың алға жылжу динамикасын анықтау.</p>
II. Сенсорлық және сенсомоторлы даму		
<p>Әріптер, сандар элементтерін визуалды талдау және кеңістіктік қабылдауды дамыту.</p> <p>Нәзіктіктерді дамыту және көрнекі түрде қабылданатын объектілерді талдаудың саралануы.</p>	<p>Түстерді ажырату, айналадағы заттарды және олардың бейнелерін тану.</p> <p>Әр түрлі пішіндер мен беттердегі заттарды тану (жасына сәйкес).</p> <p>Негізгі иістерді ажырату және олардың локализациясы, иістер мен олардың көздерінің арақатынасы.</p> <p>Көрнекі талдау және синтез.</p>	<p>Көрнекі түрде қабылданатын объектілерді талдау мүмкіндігі.</p> <p>Талдау қабілеті іс-әрекеттердің реттілігі және</p>

<p>Тактильді сезімдерді дамыту. Қарапайым моториканы ұйымдастыру және бақылау дағдыларын дамыту бағдарламасы.</p>		<p>мұғалімнің нұсқауы бойынша дәйекті әрекеттерді орындау.</p>
<p>Қозғалыстардың нәзіктіктері мен мақсаттылығын дамыту. Пәндік-практикалық және қол жетімді еңбек қызметін оқыту.</p>	<p>Әріптерді кеңістіктік қабылдау. Сандарды кеңістіктік қабылдау. Сенсорлық эталондар(түсі, пішіні, мөлшері); сурет салу дағдылары(өздігінен, трафарет бойынша); аппликация дағдыларын меңгеру (дайын пішіндерді ересек адамның көмегімен өз бетінше желімдеу); мүсіндеу дағдылары; дағдылар жобалау.</p>	
<p>III. Кеңістіктік-уақыттық қатынастарды қалыптастыру</p>		
<p>Өз денесінің схемасында шарлау дағдыларын қалыптастыру. Өзіне, басқа пәндерге қатысты жақын ортада шарлау қабілетін қалыптастыру. Жазықтықта бағдарлау дағдыларын қалыптастыру. Кеңістіктік праксисті дамыту. Кеңістікте орналасқан объектілерге ұқсас саралау дағдысын дамыту.</p>	<p>Өз денесінің бөліктерін білу; өз денесімен байланысты кеңістіктік бағыттар; кеңістіктік көріністерді өзінен ажырату; екеуінің қарым-қатынасын анықтау объектілер (кеңістіктік мәні бар предлогтарды қолдану). Кеңістіктік бағдар (өз денесінің сызбасы). Кеңістіктік бағдарлау (қоршаған әлемдегі бағдарлау). Өзіңіз туралы идеяларды қалыптастыру. Кеңістіктік бағдар (жазықтыққа бағдарлау). Кеңістіктік бағдар (үстінде, астында, жанында т.с.с. конструкцияларды қолдану).</p>	<p>Өз денесінің схемасында шарлау мүмкіндігі. Өзіне, басқа пәндерге қатысты жақын ортада шарлау мүмкіндігі. Жазықтыққа бағдарлай білу, және мақсатына сай қолдана білу.</p>

<p>Уақытты бағдарлау қабілетін қалыптастыру.</p>	<p>Уақытты болжау (тәуліктің бөліктері, аптаның күндері, жыл мезгілдері). Уақыт өлшемдері (уақыт бірліктері – секунд, минут, сағат, күн).</p>	<p>Аталған уақыт сандарым ен жұмыс істей білу. Уақытты сағат бойынша бір сағатқа дейінгі дәлдікпен анықтай білу. Тәуліктің бөліктерін талдай білу</p>
<p>IV. Қоршаған орта мен қоршаған ортадағы бағдар туралы қол жетімді идеяларды қалыптастыру, келісімді сөйлеуді дамыту</p>		
<p>Көрнекі түрде қабылданатын объектілерді ерікті түрде есте сақтау қабілетін қалыптастыру. Есту қатарын ерікті түрде есте сақтау қабілетін қалыптастыру: сөздер, сандар, дыбыстар, сөйлемдер, көп сатылы нұсқаулар. Тактильді және кинестетикалық есте сақтау қабілетін дамыту.</p>	<p>Пәндік презентацияны зерттеу: тану, атау, бөлшектерді ажырату, ерекшеліктерді бөліп көрсету, мақсатты білу, тұжырымдамаға жалпылау, топтастыру (киім және аяқ киім, жиһаз, ыдыс-аяқ, көкөністер, жемістер, өсімдіктер, гүлдер, ағаштар, үй және жабайы жануарлар, құстар, көлік). Сюжеттің дамуына сәйкес келетін тақырыптық суреттерді таңдау; тану, атау, топтастыру, жалпылама ұғымдарды білу (жәндіктер, гүлдер, ағаштар, көлік, жуу керек-жарақтар және т.б.); "Төртінші артық" іздеу (түсі, пішіні және т. б.).</p>	<p>Ұсынылған нысандарды есту, тактильді және көзбен есте сақтау қабілеті.</p>
<p>V. Бағдарламалық материалды игеру үшін қажетті іскерлік пен дағдыларды қалыптастыру</p>		

<p>Есту-моторлық үйлестіруді дамыту. Қол-көз үйлестіруді дамыту. Есту визуалды және визуалды-моторлық үйлестіруді дамыту.</p>	<p>Нысандарды, схемалық кескіндерді салу және аяқтау. Ритмикалық құрылымдардың көбеюі</p>	<p>Бақыланатын заттарды салу және салу мүмкіндігі. Көрнекі (графикалық түрде ұсынылған) үлгі бойынша ритақты құрылымдарды соғу мүмкіндігі. Үлгі бойынша ритақты құрылымдарды құлаққа соғу мүмкіндігі. Есту арқылы қабылданған ритақты құрылымды графикалық түрде көрсете білу (жазу).</p>
<p>VI. Өз қызметін бағдарламалау және бақылау функциясын қалыптастыру</p>		
<p>Тапсырмада бағдарлау дағдыларын қалыптастыру. Тапсырманы орындаудың әр кезеңін өзін-өзі бақылаудың негізгі әдістерін қалыптастыру. Жасалып жатқан іс-әрекеттер туралы ауызша есеп беру қабілетін қалыптастыру әрекет және нәтиже. коммуникативті дағдыларды қалыптастыру;</p>	<p>Дидактикалық ойындар мен жаттығулар (тапсырмаларға арналған нұсқаулықтарды талдау, тапсырманың орындалу ретін анықтау)</p>	<p>Тапсырмаларға арналған нұсқаулықтарды талдай білу. Тапсырманы орындау кезінде реттілікті анықтай білу. Жастың жетекші қызметін қалыпқа келтіру.</p>
<p>VII. Негізгі математикалық талдау мен синтезді қалыптастыру</p>		
<p>Көрнекі қабылдауды,</p>	<p>Кеңістіктік бағдарлау</p>	<p>Қағаз</p>

параққа бағдарлауды жетілдіру қағаздар, жазу жаттығулары процесінде қол мен саусақтардың ұсақ қимылдарын үйлестіру.	(қағазға бағдарлау).	парағында шарлау мүмкіндігі.
Бойынша практикалық жұмыс процесінде уақытша түсініктерді қалыптастыру Уақыт дифференциациясы.	Уақытты саралау.(қазір, ертең, бүгін, кеше)	Талдай білу және Уақытты саралау.
Тәжірибелік үрдісте кинестетикалық қабылдауды қалыптастыру геометриялық фигуралары бар іс-шаралар геометриялық құрылыстарды орындау барысында нәзік қозғалыстардың қозғалтқыш сферасын жетілдіру.	Геометриялық пішіндерді саралау.	Геометриялық құрылыстарды орындау қабілеті.
Қарапайым арифметикалық амалдарды орындау қабілетін қалыптастыру (тікелей және кері санау, салыстыру және сандарды талдау).	10 ішіндегі натурал сандармен жұмыс	Тікелей және кері тәртіпте санау мүмкіндігі. Сандарды салыстырмалы талдау мүмкіндігі.
VIII Қорытынды диагностика		

Баланың ерекшеліктеріне сүйене отырып, түзету бағдарламасын құруға негіз болатын дефектологпен (бір немесе бірнеше) жұмыс істеудің басым бағыты бөлінеді

Педагогтар қолданатын бағдарламаларды дараландырудың бірнеше бағытын ажыратуға болады:

1) материалдың көлемін өзгерту және мазмұнын өзгерту,

- 2) бағдарламаның бөлімдері мен жекелеген тақырыптарды зерделеуге бөлінетін уақытты қайта бөлу;
  - 3) арнайы әдістемелік тәсілдерді қолдану;
  - 4) дидактикалық материалдарды іріктеуге ерекше көзқарас;
  - 5) оқушының білімін, дағдылары мен дағдыларын бағалауға сараланған тәсіл.
- Егер АСБ бар баланың ЖДБ /ИПР/ мазмұнын игеруінде қиындықтар туындаса, дефектолог мұғалім түзету жұмысы бағдарламасының құрылымын туындаған қиындықтарды жеңгенге дейін өзектілігін сақтайтын тиісті жұмыс бағытымен жедел толықтыра алады.

5. Ата-аналармен өзара әрекеттесу

Баламен жұмыс істеудің барлық кезеңдерінде ата-аналармен өзара әрекеттесу өте қажет. Ата-аналардан мамандар баланың күнделікті өміріндегі мінез-құлқының ерекшеліктері, баланың өмір сүру жағдайлары туралы ақпарат алады.

Ата-аналармен жұмыс бағытталған:

* білім беру процесінің барлық қатысушыларының өзара іс-қимылын оңтайландыруға

* отбасы мен білім беру ұйымының сындарлы өзара іс-қимылын құруға

* ата-аналардың психологиялық-педагогикалық құзыреттілігін арттыруға.

Ата-аналармен жұмыс істеуге арналған тақырыптар тізімі

1. "Менің балам "(сауалнама)

2. Оқудағы қиындықтардың жалпы сипаттамасы және оларды жеңуге көмектесу (стендтік ақпарат)

3. Сенсорлық қиындықтар (әңгіме)

4. Жаза және көтермелеу (әңгіме)

5. Балалардың сөздік қорын байыту әдістері.(мастер-класс)

6. Сөйлеудің дамуы мен балалардың саусақтары мен қолдарының нәзік сараланған қозғалыстарының дамуы арасындағы байланыс.(бейне)

7. Келісімді сөйлеуді дамыту және жетілдіру бойынша жұмыс түрлері (жадынама)

8. Психикалық процестерді дамыту бойынша түзету ойындары мен жаттығулары (мастер-класс)

Әдебиеттер тізімі

1. "Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың, бастауыш, негізгі орта және жалпы орта, техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарттарын бекіту туралы "Қазақстан Республикасы Білім Министрінің 2022 жылғы 3 тамыздағы № 348 бұйрығымен бекітілген" Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты " (нормативтік құқықтық актілерді мемлекеттік тіркеу тізілімінде № -29031) (бұдан әрі - Стандарт). сондай-ақ 2016 жылғы 12 тамыздағы № 499 "Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың үлгілік оқу бағдарламасы" (2022 жылғы өзгерістермен)
2. Білім беру ұйымдарында психологиялық-педагогикалық қолдап отыру қағидаларын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2022 жылғы 12 қаңтардағы № 6 бұйрығы. Қазақстан Республикасының Әділет министрлігінде 2022 жылғы 18 қаңтарда № 26513 болып тіркелді <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2200026513>
- Ерекше білім беру қажеттіліктерін бағалау қағидаларын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2022 жылғы 12 қаңтардағы № 4 бұйрығы. Қазақстан Республикасының Әділет министрлігінде 2022 жылғы 24 қаңтарда № 26618 болып тіркелді <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2200026513>
3. Морозова С. С. "Аутизм: ауыр және күрделі формалардағы түзету жұмыстары: дефектолог мұғалімге арналған нұсқаулық"2. Анизарина А.К., Жангелдинова З. Б., Айтжанова Р. К. Аутизмі бар балаларға арналған арнайы дамыту бағдарламасы - Алматы, ҰҒП Ц КП , 2020. - 169 б.
- 4.. Сібір арнайы білім газеті. "Дәрігердің қабылдауында аутизм спектрінің бұзылуы (АСД) бар баламен өзара әрекеттесу" // 2016. № 1–2 (16–17). 52-56 бет.
5. Аутизм спектрі бұзылған адамдарды кешенді сүйемелдеу / VIII Халықаралық ғылыми-практикалық конференцияның ғылыми-практикалық материалдар жинағы: электрондық басылым. / Жауапты редактор: Черенева Е. А. / Красноярск мемлекеттік педагогикалық университеті. В.П. Астафьева. Красноярск: КМПУ. В. П. Астафьева, 2015.
6. Довбня С., Морозова Т., Залогина А., Монова и. Балабақша мен мектепте аутизм спектрі бұзылған балалар: тиімділігі дәлелденген тәжірибелер. - СП б., 2018. - 207с.
- 7 Выготский Л. С. Шығармалар жинағы. -М., 1983. - Т. 4, 5.
8. Эльконин Д. Б. Таңдалған психологиялық еңбектер / ред.
9. В. В. Давыдова және В. П. Зинченко. - М., 1989.
- 10 Лисина М.И. Баланың қарым-қатынасы, жеке басы және психикасы. -М.; Воронеж, 1997.
11. Смирнова Е. О. Мектеп жасына дейінгі балалармен қарым-қатынас ерекшеліктері: Оқу
12. Әдістемелік құрал. -М., 2000.

13. Шерьяданова Х .Т. Мектепке дейінгі білім берудегі қарым-қатынас психологиясы: теория және практика. - Алматы, 2015.
14. Никольская О.С., Баенская Е. Р., Либлинг М. М. Аутист бала. Көмек көрсету жолдары. – М., 2007

Ата-аналарға арналған «Менің балам» сауалнамасы

Баланың Т. А. Ә.

Туған күні

Мекен-жайы

Ата-анасының Т. А. Ә. (телефон)

Балаңыздың дағдыларын дамытуды сипаттаңыз:

1. Сөйлеу мен өңдеуді түсіну дағдылары. Бала оған бағытталған сөйлеуді қаншалықты түсінеді? Ол нұсқауларды жағдайдың контекстінде ғана түсінеді ме, әлде контекстен тыс ересек адамның нұсқауларына назар аудара ала ма? Бала құрдастарының (немесе тек ересектердің) өтініштеріне жауап бере ала ма? Бала топқа бағытталған нұсқауларды орындай ала ма, әлде нұсқаулар оған тікелей бағытталуы керек пе? Бала айналасындағыларға (балаларға, ересектерге) өтініш жасай ала ма?

2. Диалогтік сөйлеу дағдысы. Бала сұрақтарға жауап бере ала ма? Эхолалия байқалады ма? Бала әртүрлі оқиғаларға өздігінен түсініктеме бере ала ма? Белгілі бір тақырып бойынша әңгімеге қосыла ала ма?

3. Ойын дағдылары. Бала қандай ойындарды ойнай алады — үстел, жылжымалы, сюжеттік? Ол құрдастарымен бірге ойнай ала ма немесе параллель ойнай ала ма (өзара әрекеттеспестен)? Ол бос уақытында өзін ойынмен айналыса ала ма, әлде өзін – өзі ынталандыратын мінез-құлық бар ма (стереотиптер-тұтқаларын шайқайды, шеңбер бойымен жүгіреді, тербеледі, көзін жоғары көтереді және т. б.)? Баланы қандай іс-шаралар көбірек қызықтырады?

4. Академиялық дағдылар. Сіздің балаңыз сандарды, әріптерді, түстерді біледі ме; санауды біледі ме?

5. Оқыту дағдылары. Бала топта оқи ала ма, әлде ол тек жеке оқыды ма? Бала балабақшаға, білім беру орталықтарына, үйірмелерге барды ма? Психологпен, логопедпен, дефектологпен айналысқан ба? Қай жастан бастап, әдеттегідей, сабақтарда қаншалықты өнімді?

6. Өзіне-өзі қызмет көрсету дағдылары. Сіздің балаңыз өздігінен шешінуді, киінуді, аяқ киімді киюді, қолын жууды, дәретханаға баруды, үстел басында өздігінен тамақтануды, заттарын портфельге, шкафқа салуды және т. б. біледі ме?

7. Сіздің балаңызда созылмалы аурулар бар ма? (Егер бар болса, қайсысы?)

8. Тамақтану (негізгі / диета)

9. Сіздің балаңызда өткір дыбыстарға, жарыққа, иіске және т. б. жоғары (төмен) сезімталдық бар ма? Сіздің балаңыз нені ұнатпайды?

10. Баланың мінез-құлқында қазір не аландатады?

Проблемалық мінез-құлық қандай формада көрінеді?

Қандай жағдайларда жағымсыз мінез-құлық пайда болуы мүмкін? Сіз баланың проблемалық мінез-құлқымен қалай күресесіз?

11. Сіздің балаңызға тәрбиешінің сүйемелдеуі қажет пе? Сіздің ойыңызша, балаға қандай салаларда көмек қажет (қарым-қатынас, әлеуметтік және эмоционалдық даму, ойын дағдылары, өзіне-өзі қызмет көрсету, физикалық даму, сабақта ұйымдастыру, оқу материалын игеруге көмектесу және т. б.)?

12. Балаңыздың дамуы тұрғысынан мектепке қандай үміт артасыз?

Күні Қолы

Психологтың үлгілік түзету және дамыту бағдарламасы

Бағдарламаның құрылу уақыты

Дата составления программы

Баланың аты –жөні

ФИО ребенка

Жасы

Возраст

Мамандар (бейіні) педагог-психолог

Специалисты (профиль)

Цикл мерзімі	Даму жұмысының бағыттары Мақсаттар - күтілетін нәтижелер	Жетістік белгісі	Ескерту
<p>I цикл 20.09.2022- 30.11.2022</p>	<p>I Эмоционалды-ерік саласын түзету</p> <ul style="list-style-type: none"> - Баланы күшті эмоциялармен күресуге үйрету - балаға эмоцияларын ашуға, тануға және білдіруге көмектесу; - баланың өз қажеттіліктерін және басқа адамдардың қажеттіліктерін білетініне көз жеткізіңіз; - баланы басқа адамдардың сезімдерін тануға үйрету; - басталған істі соңына дейін жеткізуге үйрету. 		
	<p>II Әлеуметтік құзыреттілікті дамыту</p> <ul style="list-style-type: none"> - Үйлесімді сөйлеуді дамыту және коммуникативті дағдыларды қалыптастыру - басқа адамды есту және түсіну қабілетін дамыту, - баланы басқаларға көмектесуге үйрету, қажет болған жағдайда 		

	<p>көмекке жүгіну және оны қабылдау;</p> <ul style="list-style-type: none"> - Релаксация арқылы балаға демалуға, шиеленісті жеңілдетуге, тактильді сезімталдықты арттыруға көмектеседі. - Сөйлеуге белсенді ерікті назар аударуға тәрбиелеу, шешендік сөзді тыңдау, оның мазмұнын түсіну, басқа біреудің және оның сөйлеуіндегі қателіктерді есту қабілетін жетілдіру. - Ойын жағдайын "жаңғырту" қабілетін жетілдіру және осы негізде сөйлеудің коммуникативтік функциясын дамыту 		
	<p>III Сенсорлық даму</p> <ul style="list-style-type: none"> - Заттарды әртүрлі тәсілдермен зерттеу қабілетін жетілдіру. --- - Арнайы жаттығулар мен ойындарда көзді дамыту. - Заттарды, олардың қасиеттерін қабылдауға үйрету; заттарды салыстыру; берілген белгілер бойынша заттар тобын таңдау. -Түстерді қабылдау мен түстерді ажыратуды, түстерді қанықтылығымен ажырата білуді дамыту; түстердің реңктерін атауға үйрету. - Кемпірқосақтағы гүлдердің орналасуы туралы түсінік қалыптастыру. – 		

	<p>- Геометриялық пішіндер мен фигуралармен таныстыруды жалғастыру; пәндерді салыстыру кезінде эталон ретінде жазықтық және көлемдік фигураларды қолдануға үйрету.</p>		
	<p>IV танымдық қызметті түзету - Психикалық функцияларды дамыту</p> <p>- Сөйлеу емес дыбыстарды қабылдау кезінде есту зейіні мен есте сақтау қабілетін дамыту.</p> <p>- Бірнеше ойыншықтардың немесе балалардың музыкалық аспаптарының, алмастырғыш заттардың, қатты және тыныш, жоғары және төмен дыбыстардың дыбысын ажырата білуге үйрету.</p> <p>- Барлық зерттелетін лексикалық тақырыптар бойынша бөлінген суреттермен (4-8 бөлік, кесудің барлық түрлері) және басқатырғыштармен жұмыс жасауда көрнекі зейін мен есте сақтауды дамыту.</p> <p>- Заттарды бір немесе бірнеше белгілерге (түс, пішін, Өлшем, материал) топтастыру және жіктеу жаттығуларында ойлауды дамытуды жалғастыру.</p> <p>- Қиялды дамыту және осы негізде шығармашылық қабілеттерді қалыптастыру</p>		
	<p>V пәндік - кеңістіктік даму ортасын ұйымдастыру</p>		

	<p>- Математикалық даму орталығы</p> <ul style="list-style-type: none"> - Сенсорлық тәжірибе; - Пән туралы білім; - Пәннің қасиеттері туралы білім; - Пәндер арасындағы байланыс туралы Білім, қарым-қатынас; - Әрекеттер мен оқиғалардың реттілігі, себебі мен салдары туралы білім. 		
	<p>VI Имаготерапия (образ, театрландыру арқылы емдік әсер);</p> <p>Музыка-терапия</p> <ul style="list-style-type: none"> - кинезитерапия (би терапиясы, хореотерапия, түзету ритағы-қозғалыстармен емдік әсер және т. б.); <p>Ертегі терапиясы</p> <ul style="list-style-type: none"> - Ритақты, вокалды, моторлық көріністерге жауап беру, белгілі бір дыбыстар мен жанасуларға мүмкіндік беру қабілеті - Басқа балалармен бірге әрекет ету дағдыларын қалыптастыру; заттармен би, ойын әрекеттерін дамыту - Зейіннің гиперфокусын жеңу, қоршаған орта сигналдарын қабылдау ауқымын тарату; визуалды байланыс қабілетін дамыту; көру, есту және тактильді анализаторлар арасындағы өзара әрекеттесуді қалыптастыру - Белгілі бір дыбыстар мен әрекеттерге еліктеу қабілеті, сондай-ақ музыка тыңдау немесе ән айту кезінде белгілі 		

	<p>бір қимылдарды қайталау мүмкіндігі</p> <ul style="list-style-type: none"> - Үлгі бойынша әрекет ету, еліктеу қабілетін қалыптастыру қарапайым қозғалыстар, нұсқауларды орындауға үйрету-визуалды байланыста болу қабілетін дамыту; кинестетикалық жүйені дамыту; қол-көз координациясын қалыптастыру - Психикалық процестердің интеграциясына қол жеткізу; баланың әлеуметтік функцияларының қалыптасуына ықпал ету - Қоршаған орта туралы идеяны және өзінің "менін" кеңейту, жүйелеу қабілетін қалыптастыру; іс-әрекеттің мақсатты сипатын, өзін-өзі ұйымдастыру қабілетін қалыптастыру - Қозғалыс көріністерінің икемділігі мен ауырлығының бастауларын, вокалды пластикалық өзін-өзі көрсету қабілетін дамыту 		
	<p>VII Изотерапия (өнер құралдарымен емдік әсері: сурет салу, мүсіндеу, сәндік-қолданбалы өнер және т. б.</p> <ul style="list-style-type: none"> - жасырын және бейсаналық барлық нәрсені шығаруға көмектесу; - эмоцияларды, сезімдерді өзіңізге және айналаңыздағыларға қауіпсіз түрде білдіру - "артық бақылау"цензурасын алып тастау; - агрессиядан, жүйкеден, психологиялық қысылудан, қызғаныштан, фобиядан, теңгерімсіздіктен босату-психикалық және эмоционалдық жағдайды 		

	<p>тұрақтандыру;</p> <p>- әлеуметтік бейімделу үшін коммуникативтік дағдыларды дамыту, қарым-қатынас тапшылығын толтыру;</p> <p>-- өзін-өзі бағалауды көтеру, кешендерден құтылу;</p> <p>- өзін-өзі жүзеге асыруға ықпал ету;</p>		
--	---	--	--

Логопедтің үлгілік түзету және дамыту бағдарламасы

Бағдарламаның құрылу уақыты

Дата составления программы

Баланың аты –жөні

ФИО ребенка

Жасы

Возраст

Мамандар(бейіні) логопед

Специалисты (профиль)

Цикл нөмірі	Түзетудің негізгі мақсаттары	Міндеттері
I цикл	I. Ойын қызметін дамыту.	<ul style="list-style-type: none"> - Ойыншықтармен және олардың аттарымен таныстыру; - Ойыншықтарға, пәндік-ойын әрекеттеріне қызығушылықты дамыту; - Ойын және тақырыптық әрекеттерге эмоционалды жауап беру; - Үйрету ойыншықтарға ұқыпты қарайды және ойыншықтарды сөрелерге дұрыс орналастырып, бүктейді;
	II. Сөйлеуді дамыту	<ul style="list-style-type: none"> - Баланың ересек адаммен эмоционалды-жеке байланысын орнату; - "Бер", "бер", "Сәлеметсіз бе", "қош бол" нұсқаулары бойынша қарапайым бірлескен әрекеттерді орындауға үйрету; - Өз атыңызға жауап беруге, оған эмоционалды және моторлы реакция беруге үйрету; - Сұрақтарға жауап беру арқылы өз атыңызды атауға үйрету;

		<p>"сіздің атыңыз кім?", "Сіздің атыңыз қалай?»;</p> <ul style="list-style-type: none"> - Бірнеше қарапайым сөйлемдерден тұратын тапсырмаларды түсінуге және орындауға үйрету; - Баланы қысқа ертегілер айтуға үйрету.
	<p>III. Кеңістікті бағдарлауды қалыптастыру.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Ойын және өнімді әрекеттер процесінде кеңістіктік көріністерді (жоғарғы, төменгі, алдыңғы, артқы, оң, сол,) ажырата білуге үйрету; - Балалардың сөйлеуінде заттардың кеңістіктік орнын көрсету үшін предлогтарды қолдануды белсендіру; - Заттар арасындағы кеңістіктік қатынастарды үлгі бойынша және ауызша Нұсқаулық бойынша көбейту (қосулы, астында, ортасында, жанында, жанында, арасында); - Алыс, жақын кеңістіктегі заттардың орналасуын анықтауға үйрету;
	<p>IV. Тыныс алу бойынша жұмыс</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Тыныс алу жаттығулары мен ойындарын орындау: "шамды сөндіріңіз", "қақпаға гол соғыңыз", "сабын көпіршіктері"
	<p>V. Дауыспен жұмыс</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Алманың мөлшері бойынша біз сөйлеуді сыбырлаудан қатты сөйлеуге дейін басқарамыз.
	<p>VII. Артикуляция органдарының қозғалғыштығын</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Артикуляция органдарының қозғалғыштығын жандандыру; - Мимикалық бұлшықеттерді белсендіріңіз, ерін мен тілге

	дамыту	арналған жаттығуларды ойын түрінде орындауға үйретіңіз; "мысық музыкасы" туралы ертегі "бегемот"; "пілдің діңі"; "Бақа"; "сағат"; "ине"; "әткеншек"; "түтік";
	VIII. Ономатопеяны қалыптастыру	- Баланы "А", "О", "У", "және", "Е" дауысты дыбыстарын дұрыс айтуға үйрету. - "Ерін-Ерін" "П", "Б", "М", "ерін - тіс" "В", "Ф", "Шу" "Т", "Д", "Н", "тамақ" "К", "Г", "дыбыстарын қоюХ", "ысқырық" "С", "З". - Автоматтандыру және саралау - буындарда, сөздерде, сөз тіркестерінде және сөйлемдерде қойылған дыбыстар.
	IX. Саусақ гимнастикасы Логоритмикалық әндер	- - Дыбыстарды дұрыс айту үшін саусақ гимнастикасын орындау. "ұлт", "тату отбасы", "тук-тук", "гули-гули", "біз қырыққабатты кесеміз" және т. б. - - Баланы "жаңбыр", "қаз-қаз", "қырық", "Түлкі" логоритмикалық әндерін айтуға үйрету.

Мазмұны

Түсіндірме жазба	3
1. Жеке даму бағдарламасын қалыптастыру принциптері	5
2. Психологиялық сүйемелдеу	7
2.1 Коррекционно-развивающее направление	9
2.2. Сабақтың құрылымы мен мазмұны	10
2.3. Түзету-дамыту бағдарламасының мазмұны	11
3. Логопедиялық сүйемелдеу	33
3.1 Түзету-дамыту бағдарламасының мазмұны	34
4. Дефектологиялық сүйемелдеу	56
4.1 Дефектолог-мұғалімнің түзету жұмысының мазмұны	58
5. Ата-аналармен өзара әрекеттес	64
Әдебиеттер тізімі	65
Қосымша 1	67
Қосымша 2	69
Қосымша 3	75

Құрастырушылар:

Жанткеев Серик Крыкбаевич,
Психология ғылымдарының кандидаты,
«Тұран-Астана» университетінің профессоры

Сағадатова Асель Хамиджановна,
Лауазымы: педагог-психолог, дефектолог
Ғылыми дәрежесі, ғылыми атағы: педагогика және психология магистрі
Жұмыс орны: Астана қаласы әкімдігінің «ППТК №2»

Жумадилова Айнаш Алиевна
Лауазымы: логопед-дефектолог
Ғылыми дәрежесі, ғылыми атағы Академиялық дәрежесі Дефектология
мамандығы бойынша БАКАЛАВР
Санаты: педагог-сарапшы
Жұмыс орны: Астана қаласы әкімдігінің «ППТК №2»

Баранбаева Айгуль Сериковна
Лауазымы: Педагог – психолог
Санаты: Педагог – исследователь
Жұмыс орны: МКҚК №76 «Әдемі» б\б +